Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 НОЯБРЬ 25
Үбэлэй эхин хүхэгшэн гахай нарын 22
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 228 (19070)
Газетын сэн Захилай 10 түх. Хэлсээтэ сэн.

...лай үбэлжэлгэ—шанга шалгалта

...АНААТА БОЛОХО ЮУМЭН БИИ

...эрэ тинмэ аймшаг-...а хүйтэн болоод-...үдөө саганшье ехэ ...байбашье, үбэлнай ...шарай наала за-...э байна. Байра ...бөөр дулаалаа, ...аагүй, малаа мүр-...нүүлээгүй газарта ...нөөр түрүүшын заа-...хүйгэндэ сошожо, ...лаа, ашаг шэмээсэ ...жа захалаа.

Тусхайлбал, үбэлжэлгын эхилнэнньэ хойшо аймаг соо хамтаралай-хубиин Дээдэ-Тайсын. Хүлэй предприятинууд лэ тинмэ цехүүдээ хүдэлгэжэ, нолоомо хэршээд, үйрүүлнэн талха ороонтой худхажа, наамхай үнеэдтэ эдэулнэ. Бусад ажахынуудта тинмэ юумэн байхагүй.

Гадна баһал арга шадалайнгаа муудаһан, мүнгэ тангаар дуталдаһан дээрэнээ энэ жэлдэ аймагай ажахынуудта малай үбэлжэхэ нэгэншье шэнэ хашаа, байра баригдаагүй гэхэдэ болохо. Харин хуушануудайнь зариманиинь лэ арай-шамай заһабариладгаа нэрэтэй.

Тиибэ яабашье ажахынууднай али болохо арга хургыень олоохо, гол түлэб малшад, хонишод, адуушад өөһэдөө оролдожо, үбэлжэлгэдэ яһалал бэлдээ гэжэ хэлэхээр.

Саашань энэ жэлдэ аймаг соо хэды толгой адуунь мал үбэлжэхэ юм, тэдээндэ ямар хэмжээнэй тэжээл нөөсэлэгдэнхэй гээшэб гээд харахада, нимэ байна.

Бүхыдөө 12.940 үхэр, тэрэ тоодо 3924 үнеэд, 61,1 мянган хонин нүрэг, 1955 гээд, манай аймагай олохон ажахынуудт нүүлгэлгэдэхэ ёнотой. Эдэ адууна малые хоонодуулангүй хүхэ ногооной гаратар эдюулхын үла зоотехническэ нормын ёноор бүхыдөө 17 мянга шахуу тонно үбһэн, 13.866 тонно сенаж, 5290 тонно нолоомо бэлэдхэгдэхэ зэргэтэй байгаа.

Хэнэйшье мэдэнээр, ямаршье аймагта малые зоотехнигэй заабаринн ёноор хүсэд нормоор эдеэлүүлхэ тэжээл нөөсэлжэ абахань хэсүү ааб даа. Тиинһээ тинтэрээ ехэхидээ хуурай тала газартай Хорин аймагта хаана тинмэ арга болоножо байха һэм. Байгша ондошье сагай уларилай бэрхэтэйхэн байһан дээрэнээ ажахынуудай хамтадань 10.942 тонно үбһэ (урид хараалһанһаа хоёр дахин шахуу бага), 4900 тонно сенаж, 27 мянган тонно силос нөөсэлөө. Малай условно толгой бүхэндэ 8 центнер шахуу тэжээлэй единицэ болохо үбһэ хоол абтаа. Дээдэ-Тайлсын КДП (хамтаралай-хубиин предприяти) малайнгаа условно толгой бүхэндэ — 16 центнер шахуу, Хасууртайн ажахы —12 центнер, Хүлэй ажахы—11 центнер тэжээлэй единицэ болохо тэжээл нөөсэлэнхэй. Тинхэдэ Үдын, Хорин, Буламай ажахынуудтэрэ...нээ нуургүй бага тэжээлтэй үбэлжэлгые эхилээ.

Инмэ эрхэ байдалда бии байһан тэжээлые аргатайгаа, байнаар буйлуулжа, шанаржуулна эдюулбэл, ашаг үрэ гараха, үбһэн, сенаж, нолоомо, тарган арьсан болохо үгэхэ бэлэй. Тэд тэрэмдай хаа хаанагүй бэелүүлэгдэнэгүй ха юм. Мүн дулаан, һайн байранууд баһал тэжээл нилээд алмажа үгэхэ һааб даа.

Үбэлжэлгын эхилээд байһан түрүүшын үдэрнүүдһээ ондоошье дутуу дунданууд, шиндхэгдээгүй асуудалнууд үзэгдэнэ. Мүнөө бүхы ажахынуудта адууна малые һайсахан үсөөлэгдэжэ, олон зон энэ ажалһаа сүлөө болоо гэжэ һанахаар. Гэбэшье манай эндэхи зарим гүүртэ, фермэнүүдтэ малшад дуталдажа байха юм. Гайхалтай. Эгээл эндэ хүдөө ажахын, нлангаа мал ажалай хүдэлмэрнин хүндын буураһаниинь элирнэ. Тэрэной шалтагаанные элитэ. Мүнөө худөөгэй ажахынуудта хүдэлжэ байһан хүнүүдэй һарын салин 50—60 мянган түхэригнөө дээшэ гаранагүй. Энэ мүнгөөр юу худалдажа абахабши даа. Мүн лэ тэрээн дээрэнээ олон ажахынуудта зооветмэргэжэлтэд дуталдана. Тэд тэдээнгүйгөөр энэ һалбариие һайнаар, зүбөөр эрхилхэ аалди?

Тээсгэн аймагай мал ажалай хүдэлмэрилэгшэдэй үдэр болоожо, тэрээндэ хабаадагшад бии байһан арга боломжнуудаа хаража үзөөд, ерэхэ 1995 ондо адагынь 923 центнер үхэрэй, 703 центнер хониной мяха үйлэдбэрилхын, 4690 центнер һүү һаахын, 176 центнер хониной нооһо абахын түлөө тэмсөөл гэжэ үряалаа һэн. Энэ зорилгын дүүргэлтэ малай үбэлжэлгые ямараар үнэргэгдэнһөө нилээд дулдыдаха байһанинь элитэ.

Д. ДАРИЕВ,
Хорин аймагай хүдөө ажахын управлениин ахамад зоотехник.

Захиргаанай хүтэлбэрилэгшэдэй семинар

Буряад Республикын Президентын, Правительствын үүсхэлээр республикын городуудай, районуудай, һуурин болон тосхонуудай захиргаанай хүтэлбэрилэгшэдэй хоёр үдэрэй семинар үсөгэлдэр Правительствын конференц-зал соо хүдэлмэриеэ эхилбэ. Районуудай захиргаанай гулваанар, һуурин, тосхонуудай зайнаар — семинарта ерэһэн 200 гаран хүн бүриндхэлдэ абтаба.

Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов ороло үгэ хэлэжэ, семинарые нээгээ. Удаань «Буряад Республикын гүйсэдхэлгын засагай ба хүтэлбэрилгын зүргаануудай зорилгонууд тухай тэрэ элидхэл хээ.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо М. А. Спасов «Республикын аграрна комплексын доройтохон байдалһаа гаргаха хэмжээнүүд тухай» гэһэн элидхэл хээ.

«Буряад Республикадахи экономическа реформо бэелүүлгын гол шэглэлнүүд» гэһэн элидхэл Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, экономикын министр А. Н. Жильцов хээ.

Буряад Республикын финансын министр Г. В. Шлыкова «Республикын нютаг нютагуудай бюджедэй олзо оршын хүби бүрилдүүлхэ гол ёнонууд тухай» хөөрэжэ үгэбэ.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хинагтын управлениин начальник Н. М. Белоколодов «Буряад Республикын Президентын ба Правительствын аппарадай Хинагтын управлениин зорилгонууд тухай» элидхэл хэхэдээ, республика дотор абтаһан бүхы зарлигууд, тогтоолнууд, шиндхэбэринүүд тус управлениин шанга хинагта доро байха юм гэжэ онсолон тэмдэглэбэ.

Буряад Республикын Президентын советник В. И. Яковлев «Нютагай өөһэдөө хүтэлбэрилгын зүргаануудай ажал абуулгые хангалгын ёно гуримууд» гэһэн элидхэл хэбэ.

Удын хойто тээ Правительствын гэшүүд булгадаа семинарта хабаадагшадтай уулзажа, бүхы һонирхохон асуудлануудта харюусаа.

Мүнөөдэр семинар хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлбэ.

«УРАН ҮГЫН ЭЭЗЭД БАЙГЫТ»

Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай танхим соо Буряадай Уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойдо зориулагдаһан баяр ёнололой үдэшэ боложо үнгэрбэ. Заншаһан гуримһаа нэгэ заа ондоошоогоор тус ёнолол зохёогдоо гэхэ гү, али эндэ хабаадаһан бүхы үеын уран зохёолшод сценэ дээрэ хүндэтэ һуурнуудые эзэлээ. Театрай артистнар Михаил Елбонов Лариса Егорова хоёр үдэшые хүтэлөө.

Холбооной түрүүлэгшэ, поэт Б. С. Дугаров эндэ сугларһан олоншитын түлөөлөгшэдые һайндэроор амаршалха зуураа буряад уран зохёол, уран үгын удха шанар тухай тобшохон ороло үгэ хэлэбэ. Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. И. Семенов засагай дээдын зүргааануудай зүгһөө уран зохёолшодые халуунаар амаршаажа, бэлэг барюулба.

Буряад литературые хүгжөөлгэдэ, дэлгэрүүлгэдэ гаһьяатай байһаһайнь түлөө хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн бүлэг уран зохёолшодтэ тусхай үнэмшэлгэнүүд удаань барюулагдаа.

Энэ үдэшэ уран хурса, седьхэлэй үгэнүүд олоор задэлээ даа. Буряадай 2-дохи гимназиин буряашадай шүлэглэмэл амаршалгаа уншахадань, багша Т. В. Щербаковагай хүтэлбэри доро бүтээһэн һайхан зураг баһалгаатай, баясамаар лэ һэн. Хүндэ бэрхэтэй сагта зохёохы холбоонные мүнгэн һанхаар дэмжэһэн эмхинүүдые онсолон нэрлэмэзр. Улаан-Удэ хотын Железнодорожно районой захиргаанай академическэ театрай ахамад режиссер В. И. Кондратьев 1 миллион 200 мянган, Усть-Ордын автономито округой соёлой управлениин начальник М. Б. Тарбеева 5 миллион, Буддын шажантанай түбэй захиргаанһаа — дид хамба Цыбаан, Гэгээтэйн дасанай шэрээтэ М. Р. Чойбонов—1 миллион, республикын соёлой министр Г. Н. Струбинов 1 миллион түхэриг өөһэд өөһэдынгөө түлөөлжэ байһан эмхинүүдэй зүгһөө барюулжа, зохёохы ехэ амжалтануудые хүсэбэ.

Захааминай литературна «Уран Дүшэ» нэгэдэлые түлөөлжэ ерэһэн Валентина Батуева, Хандажаб Дампилова, Николай Очиров, Сэсэг Хойлокова гэгшэд нютагай уран бэлигтэн Цыбижаб Найдановай зураглые барюулаад, хажуугаарнь хашарагг бэлэглэнэбди гэбэ. Түнхэнэй литературна нэгэдэлэй зүгһөө Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд Жорж Юбухаев Элбэг Манзаров хоёр амаршалгын халуун үгэнүүдэ хэлээ.

Буряадай нинтын эрдэмэй институтай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ М. И. Тулохонов, республикын «Буряад үнэн» газетын редактор Ц. Б. Цырендоржиев, республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитедэй хүдэлмэрилэгшэ Б. Д. Цыдыпов, М. Горькийн нэрэмжэтэ национальна библиотекын директор Л. И. Петухова, городой түбэй библиотекэнхээ— К. С. Усольцева гэгшэд седьхэлэйнгээ һайхан хүсэлнүүдые элирхэйлбэ.

Хэжэгтын аймагай гулваа Д. П. Суворов бүлэг зохёолшодые нютагтаа уриба. Республикын эрдэм һуралсалай министрэй орлогшо Е. Б. Раднаева үгэ хэлэхэдээ, хүүгэдэй номуудые гаргахада мүнгэн һангаар туһалхабди гэбэ. Буряадай Уран зураашадай холбооной правлениин зүгһөө А. В. Тумахэни, Бүгдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэдэй зүгһөө Д. Д. Дагбаев гэгшэд үгэ хэлээ. «Республикын уран зохёолшодто амаралтын байшан бариха хүсэл бии»,— гэжэ Ивалгын аймагай захиргаанай гулваагай орлогшо Ц. Б. Батуевай үгэ хэлэхэдэнь, нэрьемэ альга ташалгаа болоо.

«Байгал» ансамблиинхид хони заажа, дуушаниинь Дымбрен Ринчинова һайхан дуу зэдэлүүлбэ. Хорин аймагай захиргаанай гулваагай орлогшо Н. Т. Дашиева, Буряадай лицей-интернатай директор Ж. Б. Санжиев, соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай рескомой зүгһөө Л. Ф. Сульженко, Агын автономито округой зүгһөө ерэһэн уран зохёолшод Арсалан Жамбалон, Батор Шагдаров болон бусад олон амаршалгануудаа хэлэжэ баясуулаа.

Россин Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэнэрэй нэгэн, мэдээжэ поэт В. В. Сорокин уран зохёолой интернациональна удха шанарта, үндэһэ яһаганай хоорондын хаан барисаанда сэсэ тогтоһон байна. Хүршэ Монгол ороной Уран зохёолшодой холбооной правлениин түрүүлэгшэ Нямаагай Чингис хаанай дүрэтэй хибэс сэнхир хадагтайгаар бэлэглэхэдэнь, нэрьемэ альга ташалгаа болоо. Һанаанда хадуутдама энэ үдэшэдэ хабаадагшад зохёолшодойнгоо гарые барижа амаршалхадаа, «Уран үгын эзэд байгыт» гэжэ үнэн зүрхэнһөө хүсэнэ һэн.

Республикын Уран зохёолшодой холбоондо Россин олон ондоо республикануудһаа, хизаар, областнуудһаа ерэһэн телеграммануудые соносогдобо.

Үдэшын хоёрдохи хубидэ Буряадай оперо болон балетэй, драматическа театрнуудай артистнууд гоё һайхан концерт харуулжа баясуулаа.

* * *

Үглоодэрынь бүлэг уран зохёолшод Загарайн, Хэжэгтын, нүгөө бүлэгнь— Мухар-Шэбэрэй аймаг ошоһон байна. Буряадай арадай поэт Д. Жалсараев, уран зохёолшод Ц. Галанов, С. Цыренджиев, Ц. Цыренджиев, Д. Доржиева, Монголой Сэлэнгэ аймаг һаа ерэһэн уран зохёолшо Базарсада, Захааминай, Түнхэнэй литературна нэгэдэлнүүдэй түлөөлэгшэд, Усть-Ордын округой соёлой управлениин начальник М. Б. Тарбеева, «Усть-Ордын үнэн» һонинно ажалладаг В. Р. Хензыхенов гэгшэд нэгэ бүлэг боложо, Загарай, удаань Хэжэгтын аймагай Эдэрмэг хүрэжэ, үнишагшадтай уулзалгануудые үнэргэбэ.

Эдэрмэг һуриндэ Х. Намсараевай нэрэмжэтэ музеие айлшад хужарлан харабаа. Удаань Хэжэгтэһээ ургэн гараһан уран зохёолшо Цыдын Цырендоржиевай «Пансаг» гэһэн номой удхаар найруулан табигдаһан «Ёнотой нухэр» гэһэн зүжэгнөө хөөг нүргүүлнин эдир бэлигтэн харуулба. Хүүгэдэй режиссер С. С. Цыреновагай хүтэлбэри доро зүжэг бэлдэгдэһэн байна.

Г. ДАШЕЕВА.

ТЭЖЭЭЛЭЙ БАГАШЬЕ ҺАА...

Тэрэмэндэ, малай үбэлжэлгын һаяшаг эхилээд байхада тарялшадай ажахынуудай «Сибиряк» нэгэдэлэй Ёловкын һүүлиин фермэдэ ябаа һэмди.

Энэмнай мүнөө аймаг соо үлөөд байһан томохон фермэнүүдэй нэгэн юм. Тэрэ үдэр эндэ ажахын экономист И. Г. Саргаева, фермые даагша Ю. С. Шехин гэгшэдтэй уулзаабди.

Малай үбэлжэлгэ хэр һайнаар эхилээ гээшэб гэжэ һонирхоходо, фермые даагша нигэжэ хэлэнэ:

— Шадал зэргэрээ бэлдээлди даа. Дутуу дунда юумэн үшөөл бии бээ. Эгээл һанаата болохо юумэмнай гэхэдэ, тэжээл багашаг. Бүхыдөө 2500 центнер үбһэтэйбди. Силосные нёдондоной-кинёо бага. Бүхы дээрээ энэ жэлдэ нэгэдэлдэ тарялан бага абтаад, малда эдюулхэ ороонно талханай зүйлшье элбэгээр үгтэхэ гэжэ найдахань бэрхэтэй.

Хэды тинтэбэшье эндэхид малайнгаа байранууды заһабарилха, дулаалха талаар өөһэдөөнь дулдыдаха юумэ яһала хэнэ. Жэшээнь, үнеэдэйнгээ байрые дорохи хуушарһан шалын модон хабтагайнуудые һэлгээ, аргатай соогоо үүдэ, сонхонуудые дулаалаа гэжэ харахаар байгаа һэн.

— Урдань электрокалориферүүдые хүдэлгэжэ, үнеэдэй, тугалай байранууды дулаасуулагша һэмди. Мүнөө электрын эльшэ хүсэнэй киловатт бүхэнэй туйлай ехэ үнэтэй болошоод байхада, тингэжэ калориферүүдые дуран соогоо хүдэлгэхэ арга үгы. Тинмэнээ нарай тугалнуудай байра соо хирпинсээр неэшэнгүүдые табижа, түлеэгээр түлеэд ондо Хитадай Мүргэн хотодо хэблэгдэһэн ном соо уншаад, ехэл гайхаагша бэлэйб. 1225 ондо монгол бэшэгтэй шулуун тэндэ зоогдоһон гэжэ ехэ ехэ эрдэмтэд шэнжэлнэн байгша. Тинмэнээ өөрын бэшэгтэй болоһон монгол туургата арадай эрдэм соёлой хүгжөсэ тэрэ сагай үйлэ хэрэг нэгэ наһан соогоо бүтээһэн хүн Гүшэг хамба гэжэ арадаймнай дунда суурхаһан Цанид хамба, Һаарамба Агваан Доржиев болоно. Ороёдонь хүрэшэгэй ехэ эрдэмтэн, олон гүрэнүүдые түлөөлнэн дипломат, арадуудые гэгээрүүлэгшэ, түүнтэй

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ШАДАЛ МУУТАЙҺАА ГАРЗАДА ОРОО БЭШЭБДИ

Амаршье ажахы, һалбари абажа хараа һаа, автотранспортгүйгоор ажамидаржа шадахагүйнь мэдээжэ. Автотранспорт болбол арадай ажахын бүхы һалбаринуудта гол үүргэ дүүргэжэ, хоорондохи харилсаанайнь ута-һан боложо үгэнэ.

Захааминай районой республикымнай эгээл захын районуудай нэгэн хадань, тэрэнэй ажабайдалда автотранспортын аһанехэ удха шанартай байһанинь гайхалгүй. Урдандаа бата бэхи байдалтай предприятинуудай тоодо оролсодог байһан манай автотранспортна предприяти мүнөө «Закаменск-Автотранс» гэһэн акционернэ бүлгэм болгон хубилгагданхай. Энэ жэл манай коллективтэехэшье урэ дүнтэй, амжалтатай байгаа гэжэ хэлэхын аргагүй. Урдамнай олон 'бэрхэшээлнүүд, шиндхэгдээгүй асуудалнууд олон. Август һарын дүнгүүдээр абажа хараха болоо һаа, 100 миллион түхэригэй ашаг олзо олоо һэмди, тезд жэлэй эхинһээ август хүрэтэрхи хугасаа соо автобусууд районы доторхи маршрудуудаар пассажирнуудые зөөхэдөө—105 миллион, городууд хоорондын маршрудуудаар пассажирнуудые зөөхэдөө, 18 миллион түхэригэй гарзада ороһон байна.

Тиихэдэ үшөө захил хэлгээр автобусуудые хэрэглэхэдээ, 32 миллион түхэригэй гарзада ороо һэмди. Дурсагдаһан эдэ тоонуудые абажа харахада, мүнөө дэлгүүрэй харилсаанай үедэ нигэжэ өөртөө гаргашатайгаар хүдэлжэ байгаа һаа, саашадаа ажал, хэрэгүүдэймнай бирахагүй байһанинь ойлгосотой.

Городой транспорт урдандаа бюджедһээ мүнгөөр хангагдажа байдаг һэн, харин мүнөө бюджедэй олзо оршын жаса тулюурхан боложо, районой захиргаанай «өөрынгөө хармаанһаа» предприятинин гаргашануудые түлэжэ урдань гарахань бэрхэтэйшэг боложо байнхай. Өөһэдынгөө шадал муутайһаа боложо, бидэ гарзада ороо бэшэбди. Зарим хүнүүдтэ мүнөө үгтэдэг хүнгэлэлтэнүүд мүнөөдэрэй эрилтэтэй зохиногүй, энээнһээ боложо бидэ гарзада орохо баатай болонобди. Автобусоор хүнүүдые зөөлгын тарифууд үнишье болоогүй нэмэ һэн, тиигэжэ бидэ 23 миллион түхэригэй гарзада орохо байһанаа 18 миллион түхэригэй гарзада орообди. Теэдшье энэ 5 миллион түхэриг манда ехэ нэмэри боложо үгөгүй. Социальна элдэб туһаламжын түлбэри пенсинүүд болон пособинуудта нэмэлтэ болгон үгтэдэг һаань, дээрэ һэн.

Мүнөөдэрэй байдалаар абажа харахада, бидэндэ үритэй предприятинуудай тоо үсөөрнэгүй. Горкоммунэнерго үшөө нёдондо жэлһээ 110 миллион түхэриг бидэндэ үритэй, ДРСУ, Зэдын комбинат, районой захиргаан тус тустаа 50-лад миллион түхэриг үритэй. Мүнгэнэй үнэ сэнгэй бууралга тухай үдэр бүри хэлэгдэжэл байдаг, энээндэнь хүн зон бага сага дадажа байна хэбэртэй. Харин мүнгэнэй үнэ сэнгэй бууралга предприятиин байдалда ямар муугаар нүлөөлнэ гээшэб: хараадшье үзыт даа, КамАЗ-ай бүтээн гаргадаг покрышка апрель һарада 40 мянган түхэриггэ байһанаа, мүнөө 240 мянган түхэриггэ болонхой. Энээгээр бодоходо, манай коллективэй худэлжэ олоһон тэрэ 260 миллион үрнин мүнгэн бусаагдахадаа, мүнөөнэй мүнгөөр ороодоол 175 миллиондо хүрэхэ болоно. Тингэжэ бидэ ашаг олзынгоо 40 процентые алдаһан болонобди. Энэ юун тухай гэршэлнэб гэхэдэ, манай гүрэндэ бодото дээрээ дэлгүүрэй харилсаанай тогтоогдохонь үшөөл эртэ, ёһото дэлгүүрэй харилсаан үшөөл уры, гарзада ородог предприятинууд бусадай хүзүүн дээрэ һуйһаар зандаа гэжэ харуулна гээшэ. 260 миллион түхэригэй үрн тухай хэлэхэдээ, бидэ ганцал өөһэл тухайгаа болоо-жолио бэшэбди. Газаамнай үбэл тулажа ерэшоод байна, харин тиихэдэнь Закаменск хотын ажаһуугшадые дулаагаар хангадаг Горкоммунэнерго үбэлэй түлишьи нөөсэгүй байха юм. Буужа ерэһэн үбэл шэмэрүүн хүйтэн байха гэһэн ажаглалга синоптигууд хээ һэн.

Үбэлэй шэмэрүүн хүйтэндэ түлигдөөгүй байра соо нэгэшье үдэр байха хүндэ ха юм. Хэрбээ республикын правительствын зүгһөө туһаламжын үзүүлэгдээгүй һаа, манай жолоошод түбэй котельнэдэ таһалгаригагүй мазут зөөжэ шадаха гэжэ хэлэхэнь бэрхэтэй байна.

Гэбэшье бидэ үрмаа хухараад, гараа һула табиад, найдал үгы болошоод һуунагүй-бди. Хэды шэнээн бэрхэшээлнүүдэй ушарбашье, коллективнай һандаран һалаагүй, эгээл ехэ баялиг болохо — бэрхэ кадриуудаа —үлоожэ шадаабди. Хүнүүднай урдынхидаал адли харюусалгаяа мэдэрэн ажаллаһаар зандаа. Валерий Петрович Шмелевой бригадын гэшүүд, КамАЗ түхэлэй машиниин жолоошод Борис Степанович Савельев, Николай Егорович Тимофеев мэтын харюусалга ехэтэй, бэрхэ хүнүүдэй бидэнэй коллективтэ байгаа сагта ажал, хэрэгнай дан ехээр дорой-тоод орхихогүй гэжэ һанагдана.

Автобусой жолоошод Владимир Петрович Федосеев, Хандажан Дарижапович Норбоев гэршэдые пассажирууд хундэлдэг, тэдэнэй мэргэжэл, болгные сэгнэдэг юм. Автопредприятиин ахамад инженер болохо Сергей Андреевич Федоровой хүтэлбэри дорэ заһабарилга хэдэг мэргэжэлтэд эрхим һайнаар ажаллана. Артур Федорович Краус, Александр Витальевич Корнаков, Валерий Михайлович Плюснин мэтын заһабарилагшадай ажалые жолоошод үндэроөр сэгнэжэ, эдээндэ этигэдэг.

Ашаглалгын таһагай хүдэлмэрилэгшэд ажахын шэнэ харилсаанай үедэ ажаллахадаа, ехэхэн дүй дүршэлтэй болонхой. Экономистнууд Людмила Николаевна Сошникова, Мария Андреевна Попова гэгшэд шадаал һаа, зөөлгые олзо оршотой болгохые ороолдоно. Хэды хүндэ хүшэр сагай ушарбашье, коллективээ һандаралда оруулангүй тэрэ зандань үлөохэ гээшэ ехэл һайн гэжэ һанагдана. Буряад Республикын правительствын зүгһөө предприятинуудай, ажахынуудай хоорондын түлбэриин оньһые-оложо, ажабайдалда пэбтэрүүлэн, үри шэринүүдынь тулэхэ арга олгоо һаань, манайшье предприятиин байдал һайжархал һэн бэзэ.

Хэрбээ үри шэриһээ гаараагүй, мүнгэн һанагай талаһаа туһаламжа, тэдхэмжэ үгтөөгүй һаань, хүл дээрээ гарашахамнай бэрхэтэйхэй. Энэ жэлэй хабар, зунай үедэ Хитад орондо гурсан автобуснай худэлжэ, город ошожо срэдэг 12 автобусой асарха олзо оршо оруулдаг байгаа. Теэд хүйтэнэй буужа ерэхэтэй сасуу аяншалагшадшье үсөөржэ, сайдалнай муудахань дамжаггүй. Жолоошоднай жэлэй туршада дунда зэргээр 5 миллионһоо доошо бэшэ салин хүлһэ олоно.

Харин элдэб налогуудые түлэһөөр байтараа гартаа оройдоол дунда зэргээр 135 мянган түхэриг абана ха юм. Гэбэшье жолоошод ажалдаа дуратай һэн тула, энээндэ голхорогүй, хэжэ байһан ажалаа хээд лэ ябана. Һаяхана бидэ мэргэжэлэйнгээ һайндэр тэмдэглээ һэ. Арадаймнай һунгамалнууд, правительство, бүгэдэ арадай һунгаһан Президент Республикаяа энэ хүшэр байдалһаа гаргаха арга олохо бэзэ гэжэ бидэ мүнөө найдаһаарбди. Теэд найдал гээшэ мунхын. саг үргэлжын бэшэ, баһал хэмтэй, хизаартай юмэн гүб даа. Энээнине тэдэнэр ойлгохо ёһотой.

В. БАЛДАНОВ,
акционернэ «Закаменск-Автотранс» бүлгэмэй генеральна директор.

Хэр байнаш, ветеран

«ГАТАЛҺАН ЗАМАА МУУШАЛХАГҮЙБ»

Баргажанай үндэр һарьдагуудай хормойдо, байгаалиин үзэсхэлэнтэ һайхан газарта Шамаанка гэжэ манай Хурамхаанай аймагай бага тосхон оршодог. Тосхоной хажуугаар түргэн урасхалтай, баһал нимэ нэрэтэй хадын горхон харьялан урдадаг.

— Зунай үеэр, хура бороогой һүүлээр манайтнай Шамаанка һүроөтэй даа. Эрьедэнь байгаад, хоорондохоөө хажуудахи хүнэй хэлэхые дуулахагүйн. Тиимэ шанга шуулатай,— гэжэ Иван Гаврилович Толстихитай уулзажа хоорэлдэхэдэм, эндэхи байгаалияа, һаголнууд тухайгаа хэлээ һэн.

— Хэды һаһатай боложо ябанабта?— гээд, тэрээнһээ асуухада, «долоодохи арбаяа шахажа ябанаб даа», гэжэ энеэбхилэн хэлэдэг.

Наһатай боложо ябаашье һаа, тэрэ хүл хүнгэн, таряашан ажалаа орхёогүй даа. Хабартаа түмэр хүрзээ барижа, нютагайнгаа механизаторнуудтай хамта сабшалан, бэлшээриин газарнуудые үһалалсадаг. Зундаа үбһэ хуряалгада хабаадалсадаг. Үмсынгоо малда хүсэд хүрэхэ үбһынь гараараа сабшажа абадаг. Адуу малаа баряад, огород таряад, яндагархан айл һуудаг.

Энэ нүхэртэй танил янзаар хоорэлдэжэ һуухадаа:

— Танай совхоз хэр зэргэ байдалтай гээшэб? Энээн тушаа юун гэжэ һананабта? —гэжэ асуубаб.

— Юун гэжэ һанахабиб даа. Үшөөл бутаржа, заахан ажахынууд боложо хубааргаагүймнай һайн ха гэхэ байнаб. Бидэнэр хамтадаа хүдэлжэ һураһан зон гээшэ бэзэбди. Фермернүүд гү, али таряашадай ажахынууд боложо,. бултадаа хубааһаг, хоолойгоо тэжээхэмнай хэсүүхэн ааб даа. Тингэбэшье үмсэ һуухада, баһал өөрын нэгэ зүйтэй ааб даа,—гэжэ Иван Толстихин хэлээд, «ушөө асуудал бии гү?» гэһэндэл, урдаһаан шэртэн байба.

— Һүүлэй жэлнүүдтэ Шамаанка тосхонойһидэй үмсын адууһа мал үсөөрөө гү, али олошороо гү?—гэжэ хоорэлдөөгөө үргэлжэлүүлбэб.

— Үсөөрхэ гэжэ юун байхаб даа. Олон болоо бэзэ гэхэ байнаб. Морн тэргэтэйшье хүнүүд бии болоо. Зүгөөр фермымай үнеэдэй тоо толгой үсөөрөө. Энэншье ойлгосотой ааб даа,— гэбэ Иван Толстихин.

Ажалай ветеран, олон жэлэй хугасаада Һахалиин совхозой механизатораар хүдэлэн Иван Гаврилович Толстихин хадаа ажахы дэ-тороо элдэб хүдэлмэри хэһэн байха. Трактористаар, механизатораар, үхэршэнөөршье ажаллаа. Даалгадаһан ямаршье ажалые байнаа дүргэлдэг байбан. Тэрэнэйнгээ түлөө «Хүндэлдэгэй Тэмдэг» орденоор, ВДНХгай хэдэн медальнуудаар шагнагдаһан юм гээд тэмдэглэлтэй.

Нигэжэ хөөрэлдэжэ һуутараа, Иван Гаврилович намда хандан:

— Уһда болон Хойто Корейн хоорондохи харилсаа холбоон һайжаржа байна гэһэн мэдээсэл дуулаад (а) хадаа, саясааб. Байсаганин ёһотой гээшэ бэзэб даа. 1950—1953 онуудай шада тэндэ болоһон дайнда хабаадалсаа хүм даа,—гэжэ Толстихин хөөрөөгөө шэнэ эхилбэ.

Эсэгэ ороноо хамгалаа. Агуучехэ дайнай шэрүүн жилүүдтэ тэрэнэй бага найзаа үнгөрөө. Наһаяа хүсэн уялгата сэрэгэй албанда тагдаха үедэнь Урда болон Хойто Корейн хооронда дайн боложо байгаа.

— Залуу сэрэгшэн ямаа гүүли дүүргэнэнэй үмсын бусад нүхэдтэйгөө суга Байгал шадарһаа Хиагасар дээгүүр гарһан тэмэр замаар Корейн хагарал тээшэ зорибобди, «зорибобди» гээд хэлэхэ хайшаа юм бэ? Бү мэдэ. Нюусаар ябагдаһан даа. Хойто Корей руу оруулжа Урда манда тэндэхи сэрэгшэдэй хубсаһа хупар хүүлээ һэн. Теэд яахаһанб. Сагнай тиимэ байгаа бишэ. Намтай суггаа ород, буулгаяхад хубүүд бии болоо. Олонхиндай тэрэ хольнь дадада шуһаяа адхаһан, ноһа барааншье байха. Ш шуудалтай даа. Тэрэ гэжэ нэ хэйшо нилээдшье сэ үнгөрөө. Наһа барааһан нэрэ хэдэйнгөө нэрэ обогуулжа мартааб. Харамтай гээшэ — гэжэ буурал толстихин сэрэгшэн шанаяна.

— Энэ дайн гурбан жилэй хугасаа соо үргэлдоо. Эндэ Америкын хүчэ боото Штадууд зэмэтэй бии. Энэнь бухы дэлхэй мэдээжэ. Саг жэлнүүд үнгөрэн ошоошье һаа, тэрэ дайнда хабаадалсаһан дэнэр зүб хэрэгэй түлөө наяа адхаабди гэжэ бодоно,—гэжэ Н. Г. Толстихин дорхойдоо һэн.

Энэ жэлэй февральнэй да үйнэй сэрэгшэ, ахмад ветеран Иван Гаврилович Толстихинине аймагайнгаа зэйн хүдэлмэрилэгшэд ураа асараад, Хурамхаанай лицей-интернадай һуралцадаг уулзалга эмхидхэжэ байна.

Тэрэ уулзалга дээрэ Иван Толстихин хаана, ямар замда алба хэһэнэ, ямар наймадахи парадтаа хойшоо оршодог хизаарнуудые яажа американ дайсантай Урда Корейн буланхай шадһаа хамгаалалсаһан, ноһирхолтойгоор хөөрөжэ үгөө бэлэй.

Уялгата албаа дүүргэжэ, Иван Толстихин үнэн тоонто Шамаанкадаа сасха ерээд, ажахыдаа дэб ажал хээ.

— Минии намтар эрэй совет хүнэй намтар даа. Бага наһамнай сооргуй үнгөрөө. Дайн һүүлдэхи хүндэ хүнүүдые бэе дээрээ үзэ. Коммунизм барилгаанда шье эзэрдэ ябасаһан дэлмэри хэжэ гаргаһан маа. муушалхагүйб. Тэ-най тиимэ байгаа гү? —гэжэ Иван Толстихин гэрһэн жэлнүүдые дурсан һуугаа һэн.

Г. ОЧИРОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Болон ажалай ветеран Иван Гаврилович Толстихин.

Вл. ТОЛСТИХИН.

Дүүн Сибириин Гүрэнэй соёлой институтда һаяшаг Москваһаа шалгалта ержэ, аттестацилга үнгэргөө юм. Иимэ шалгалта, сэгнэлтэнүүд манай бухы институдуудаар хэгдээ гээд мэдэнэбди: эгээл түрүүн ВСТИ-дэ, удаань БГПИ-дэ, мүнөө ВСГИК ба БСХИ-дэ... Теэд соёлой институдта һүүлшын һонин гэхэдэ, эдэнэр институт гэһэн нэрэ зэргээ орхёод, соёлой ба искусствын академи болохоёо бэлдэжэ байна. Манай корреспондент И. Гомбоин энэ хэрэгээр һонирлоод, тус институдай 1-дэхи проректор, педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент. Буряад Республикын эрдэм һуралсалай габьлата худэлмэрилэгшэ Р. И. Пшеничниковатай уулзажа хөөрэлдэбэ.

«АКАДЕМИ БОЛОХОДОО, АРГА БОЛОМЖО ҮРГЭДЭХЭ»

— Раиса Ивановна, институдайтнай Москвагаа шалгалтые тординогүй үнгэргэһэнтэй амаршалаад, комиссида юун һайшаагдааб, ямар ажаглалта байгааб, юрэдөө, институдай мүнөөнэй ажабуулга тухай хөөрэжэ үгыт гэжэ гуйнабди.

— Орон дотор мэргэжэлтэдые бэлдэхэ ба эрдэм һуралсалай уласхоорондын байгуулалтада орохо зориллготойгоор Россия бүхы ВУЗ-уудые аттестацилха ба экспертнэ сэгнэлтэ үгэхэ гэһэн шиндхэбэри Россин Федерацийн правительство ба Россия Федерацийн дэдым эрдэмэй кандидат, доцент Н. Б. Дашнева) буряадай үльгэр түүрэлгын арга майгууд шудалагдана. Хэдэн залуу оюутан хүбүүд, ночин, лимбын, морин хуурай дуурялга доро үльгэрнүүдые урданай заншалаар түүрээжэ һуурана. Ород хасагай, шэмэшэгүдэй аман үгыг кафедра (даагшань О. Ю. Фурман) бии, баһал һонирхолтой ажал явуулдаг. Республика дотор, мүн хаан түрэнүүдээршье институдаймнай «Сибирский сувенир» ансамбль мэдэжэ болоһон, Буряад ороной уурхуулжа ябана гээд мэдэнэт. Энэ ансамбльтай хаанилсаатай Америкын хоёр удаа бүтэ бидэндэ айлшалжа, мэргэжэлтэдые олон шэглэлээр бэлдэдэгыемнай гайхаа.

— Институдта олон янзын һонирхолтой мэргэжэлнүүдтэ һургадаг болонхой гэжэ дуулааб...

— Мүнөө үедэ институт искусствын мэргэжэлтэ кадриуудые бэлдэхэ гэһэн шугам бариманта. Нигэжэ суута дуушад, артистнууд, жэшээнь Г. Шойдагбаева, В. Бальжинимаев, буряад драмын ба залуушуулай театрай артистнууд оюутадтай хэшээд үнгэргэдэг болонхой. Х. Жармухамедов табан бэлигтэй оюутадтай скрипкын концертнүүдые табидаг.

Хольы хараа бодолгойгоор мэдээсэлэй-гуманитарна шэнэ факультет нээбэбди. Тэрэнине доцент, техническэ эрдэмэй кандидат А. Р. Баторов толгойлдог. Эндэ мэдээсэлэй маркетингын менеджер, автоматизированнэ мэдээсэлэй байгуулалтын технолог гэхэ мэтэ мэргэжэлнүүдтэ һургана. Урдань бидэндэ гол түлөб басагад һурахаяа ороог һаа, мүнөө хүбүүд угаа олон болонхой. Соёлой ба байгаалиин баялигуудай факультедтэ ерээдүй музей шэнжэлэгшэд, экологууд, аяншалгын менеджернүүд һурадаг. Англи ба Америкэтэй музей шэнжэлэгшэ оюутадаяа андадган һургаха тухай хэлсээ баталаабди. Байгал далай аршалаха гэһэн Дэвисэй түсөөтэ бидэ хам оролсожо хүдэлнэбди. Энэ бидэндэ уласхоорондын харилсаа холбоо татахадамнай ехэ туһа болоо. Буряадай эрдэмэй түбэй мэргэжэлтэд олоороо институдтамнай хүдэлнэ. Нэрлэбэл, Л. Д. Базарова, Л. В. Лбова, З. А. Шагжина, И. Н. Рязанов, Н. П. Катмыков, Е. А. Кислов, Н. В. Комиссарова ба бусад. Библиотекарь мүнөө миинлэ библиотекарь бэшэ, библиотекарь-социальна психолог, үндэһэн яһатанай литературатай хүдэлэх библиотекарь, литератураар факультативна хэшээл һургуулида үгэхэ эрхэтэй библиотекарь мэтээр бэлдэдэнэ.

— Урид эндэтнай һураха дуратай зон баһай байдагүй һаа, мүнөө байдал тад хубилаа— институдта ороогын үедэ зарим мэргэжэлнүүдтэ нэгэ һуурин түлөө 10 хүн ана-мана тэмсээ гэжэ дуулдаа бэлэй. Энэ зүб гү?

— Зүб. Социальна захил, ямар мэргэжэлтэд мүнөө хэрэгтэйб гэжэ байдаг ха юм даа. Энээнине саг соогоо ойлгожо, ажалайнгаа шэглэл хубилгажа шадаһанаймнай ашаар бидэндэ һураха дуратай хүбүүд, басагад олон болоо. 200-гаад оюутан мүнгэ түлэлгын гуримаар бидэндэ һурана. Эрхүүдэ, Яхадта, Тувада һуралсалай, зүбшэл үгэлгын пунктнуудые нээнхэйбди. Шэтын областьтой энэ талаар хэлсээн ябуулгадана. Республикын Соёлой министерствын захилаар дунда һургуулида хүргэмэй хэшээл ябуулха багшанарые хөөр жэлэй курсануудта бэлдэжэ эхилээбди. Дунда һургуулинуудтай нягта холбоо тогтоохые ороолдоноби. Тэндэ тусхай классуудые байгуулжа, һургаад, эрхимээр шалгалта барһаан зайуушуулые институдай 3-дахи курсда абадагби. Регионой олон училищенаа, Красноярск, Минусинскһаашье бидэндэ хандажа, тусхай классуудые байгуулхыемнай гүйдаг болонхой. Һүүлэй жэлнүүдтэ институдай приёмно комиссиин захируалга секретарияр Ю. Б. Авраева хүдэлөө. Тэрэнэйл эдэбхи үүсхэлэр угаа ехэ ажал хэлдэг гээд һананаб.

— Раиса Ивановна, институт соёлой ба искусствын академи болохоор бэлдэнэ. Академи гээшэмнай юун бэ, институт университет хоёрой хажууда ямар һуури эзэлэнхэйб?

— Академи болохо тухай дурадхаг институдаймнай коллектив өөрөө оруулаа юм. Россин Федерацийн министерство бидэнние дэмжэнэ, гансал энэ талаар хүдэлхэ хэрэгтэй. Академи болоо хадаа бидэ бухы предмедүүдые бүри гүнзэгыгөөр, бүри тодорхойлон заадаг болохо ёһотойбди. Академи гээшэ институт университет хоёрой хоорондохи һуурин эзэлнэ гээд һанагнаб. Тэрэ хадаа институдта орходоо бүри мэргэжэлтэ, бүри гүнзэгы, дээдын орьёлоо харасатай эрдэм үгэхэ зэргэтэй. Академим нэрэ хүндэ хадаа бидэндэ һуралсалай, зүбшэл үгэлгын пунктнуудай ороондо һалбаринн институт байгуулха эрхэ үгэнэ. Уласхоорондын хэмжээндэ ажал ябуулха эрхэ бидэндэ мүн лэ олгогдохо. Нигэжэ оюутад, багшанараараа андалдалга бүри олюшорхо гэжэ найданаб. Манай институт хадаа искусствануудай институдуудай Европын лигын гишүүн юм. Уласхоорондын лабораторн, жаса, эмхинүүдтэй харилсаха талаар багша Н. П. Дугаржабон ехэхэн хубита оруулдаг. Актерой мэргэжэлдэ, пластика, амилалга гэхэ мэтын шухала зүйлнүүдтэ һургахадаа, бэрхэ, актерой мэргэжэлээр түүрүүшын уласхоорондын лабораторн тэрэ эмхидхэ юм. Академиин нэрэ хүндэ хадаа регион дотор бүри үнэ нугархай харилсаануудые тогтоолгодо, сэхээтэнийе соёлой ажалда хабаадуулгада ехэ нүлөөлхэ болоно. Академи болохо хүсэлтэй тухайгаа институдай Эрдэмтэ соведэй шиндхэбэри, зохёохы ажалтанай холбоонуудһаа эндэб зуушалганууды; энэ нимэ академи байгуулиха нухала гэһэн соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй Россин эблэгэй тобшолол, Буряадай засагай эмхинүүдээ зүбшөөл Россин соёлой министерствадэ барижа, тэрэ нэрэ хүндыемнай хубилгаха тухай шиндхэбэри абаад, Госкомвузда хандаха болоно. Институдай материальна бааза, байрын хэмжүүр, нэмуудаар хангалга, мэргэжэлтэд, һуралсалай техническэ хэрэгсэлнүүд гэхэ мэтые тэрэ хаража үзээд, эсэслэн шиндхэбэри гаргаха юм. Юрдөө, тоолон тодорхойлго, баталха, хөөрэлдэхэ, ябуулга хэхэ талаар ажал ехэ.

— Урдань харин оюутад таниа олоор һурадаг бэлэй. Мүнөө энэ талаар байдал ямар бэ?

— Хүринэ Монголой, Лаосой оюутад олон һэн. Теэд харин оюутад доллар мүнгэ түлэгдэгын гуримаар һураха аргатай гэһэн захируалга гаргаха, тэдэмнай үсөөрөө. Мүнөөдөө Монголһоо нэгэ хады оюутад һурана. Франциһаа Кристель басаган удаан бэшэ сагта һураад ошоо. США-гай Америкэйн штадһаа Сюзи «Сибириин арадуудай зайншалта соёл» гэһэн темээр диссертаци бэшэхээ ерээ бэлэй. Хитад зон эндэмнай ороод хэлэндэ һурадаг. Тэдэнэй нэгэн манай оюутадые хитад хэлэндэ һургана. Монголой багша Начагдорж монгол түүрга арадуудай хүргэмэй инструументнүүд дээрэ үхибүүдые нэадажа һургана. Японһоо ерэһэн багша нёдэндэ жэлдэ япон хэлэ заагаа.

— Соёлой һалбаринууд хуулиин талаһаа аршалагданхай, бата бэхи байдалтай гэжэ һанана гүт? Энэ Танай һанамжа?

— Соёлой олон эмхинүүдэй эдэбхи үүсхэл гарган, олзын хэрэг гэхэ гү, али мүнөө үедэ амиды мэндэ гаражгын худалмэри эрхилхэ гэхэдэнь, хуули ёһонууд тэдэнине барлаг, баһалуурдаад байна. Ямаршье ажал, тэрэ тоодо оюун ухаанай, худалдажа болномоор юм гэжэ хүсэд ойлгодоогүй. Мүн эрхэтэдэй соёл болбосорол, ойлгосонь багашаг. Нигэжэ зэ зөөриндэ муугаар халдажа, эбдэхэ, мууджааха ушар хэды олон бэ? Харин Баруунай гүрэнүүдтэ түүхэтэ шулуун бухэн, шабар амһартын түгдэрхэй бүхэн гамтайгаа хадагалагдадаг бшуу. Юрэдөө, «Соёл тухай» Хуули батарха гээшэ угаа шухала. Республикын Арадай-Хурал энэ талаар муугаар хүдэлнэ гэжэ һананаб. Элдэб инспекци байгуулагдана, харин соёлдо сүлөө олгогдоногүй. Тиимэһээ соёлой эмхинүүдые бү хизаарлыт, арга боломжоёо гүйсад хэрэглэхэ эрхэ нухэсэл олгыт гэжэ хэлэхэ дуран хүрэнэ.

— Һайнта даа.

ХҮРШЭНЭРЭЙ ҺОНИН

ЯАРМАГ ҮНГЭРГӨӨ

Һаяхан Усть-Орда тосхондо заншалта болоһон худөө ажахын яармаг боложо үнгэрөө. Энээндэ районуудай олонхи ажахынууд, худалдаа наймаанай организацинууд хабаадажа, эдээ хоолой зүйлнүүдые, адууһа мал, хубсаһа хунараай олон ассортимент худалдан абагшадта дурадхаба. Хүйтэнэй газаа ерахэдэ хунүүд тоно, маха, ороо-ноо, талха, нөөсэлхые ороолдодог. Энэ ушараар шамарай ламарта хүн зон олоор суглараа. Үбэлэй үүсэ болгохоор мори зарим ажахынууд 1 миллион түхэриг өөр худалдаа.

Мүнөө жэлэй яармаг баян байба гэжэ хэлэгдэй. Хүн бүхэн мунгэтэйл һаа, хэрэгтэй эдээ хоолой зүйлнүүдые болон бусадшье юумэнүүдые худалдан абаха аргатай байба.

ОКРУГОЙ ХЭБЛЭЛЭЙ ҺАЙНДЭР

Жэл урид округтомнай шэнэ «Панорама округа» гэжэ нэрэтэй һонин бии болоһон юм. Һаяхан энэ газетэтэй танилсалгын баяр боложо үнгэрбэ. Олон тоото үншагшадынь, хани нүхэдүүдынь энэ баярааринь амаршалхаяа ерээ. Энэ ушар газетын бүгэдэ нийгэдэ хүндэтэй болоһоние гэршэлбэ. Окружной газетын нээгдэһээр түрүүшын ажалай дүнгүүд гаргагдаба гээшэ. Энэ хугасаа соо оорыгөө нюур харуулхын тула редакцийн «коллектив Сага» бэшэ бэрхэшээлнүүдые дабан гарсан гэхэдэ, бүрүү бэшэ. Эндэ дүй дүршэлтэй журналистнууд хүдэлнэ, округойгоо зоной дунда хэрэгтэй ба ашаг үрэтэй ажал хэхэ гэжэ ехэ ороллолго гаргана. Энээндэнь харюусажа, энэ газетэ зон олоор захин абана.

ОЙНГОО БАЯР ТЭМДЭГЛЭБЭ

Һаяар Усть-Орда тосхоной «Колосок» нэрэтэй ухибүүдэй саад 30 жэлэйнгээ ойн баярые тэмдэглэбэ. Энэ хугасаа соо зүргаан зуугаад хүмүүжэмэлнүүд урган гаргаа. Тиймэ тэдэнэй олонхидынь ухибүүдээ түрэл саадтаа асарна. Амаршалхаяа ерэһэн олон тоото айлшадынь бэлэгүүдые барюулба. Жэшээлхэдэ, Усть-Ордын совхозой захиргаан нэгэ миллион. Кулунчинай худөөгэй Совет—300 мянган түхэриг бэлэг баряа. Харануудай шулуун нүүрһэнэй уурхай өндөной машинка болон нылесос, харин түрэлхид — 600 мянган түхэриг бэлэглэв.

(«Усть-Ордын үнэнһоо» абтаба).

Иран тухай мэдээнүүдһээ

* * *

Иран гэжэ үгэ хаанаһаа бии болоо хаб гээд асуухадаа, персүүд хадаа Иранай хадалиг дайдада наймаа эзэрэ урда тээхи хөөрдохи мянган жэлэй туршада ерэһэн юм гэдэг. Тиихэдээ тэдэнэр «арийцууд» гэжэ өөһэдынгөө нэрлэдэг байһан юм ха. «Иран» гэһэн үгэ бүри һүүлдэ бии болоһон «Ариана» гэжэ үгэһөө эхитэй.

Манай эзэрын III—VI зуун жэлнүүдтэ байһан Сасанидуудай гүрэнэй гол, түб хубиниень иимэ нэрээр нэрлэдэг байгаа. Х зуун жэлдэ агуучехэ Фирдуоси «Шах—намэ» гэжэ поэмэ соогоо «Иран» гэһэн нэрэ дурдаа. Энээнэй удаа тэрэ персүүдэй ороной нэрэ болошоо.

***

Иран соо түлбэри худалдаа наймаа хэдэг гол мүнгэн риал гэжэ нэрэтэй. Нэгэ риал соо 100 динар ородог. Харин 10 риал нэгэ туман болодог юм. Мүнөө үедэ нэгэ риал 2100 долларта болодог.

Жэлэй турша соо абтадаг национальна ажаг олзо тухай хэлэхэ болоо һаа, жэшээлхэдэ, 1990 ондэ 39254 миллиард риал болоһон байха юм. Энээнэй 13,8 процентынь худөө ажахыһаа, 4,7 процентынь промышленностьһаа, 6,4 процентынь нефть худалдаһанһаа, үлөөшэ 75 процентынь зоной хэрэглэмжэ хангалгын албанһаа абтаһан байха юм.

Иранда ажаһуугшадай тоо байгша ондо 60 миллион хүн боложо, дэлхэй дээрэ 15-дахи һуурида гараба. Нэгэ дүрбэлжэн километрта мүнөө дунда зэргээр 35 хүн ажаһууна. Хото газарнуудта орон соо ажаһуугшадай 57,3 процентынь байна. Тегеранда орон соо ажаһуудаг зоной 18 процентынь байрланхай. Хотонуудта ажаһуугшадай 82,5, хүдөөгэйхидэй 63,1 процентынь ушажа, бэшэжэ шадаха байна.

Дундада Азиин болон тэрэ шадарай ороолуудай дундаа олон яһатанай ажаһуудагай талаар Иран Афганистанай һүүлдэ хөөрдохи нуурин эзэлдэг. Иранай хойто зүгтэ гол түлөб азербайджанцууд, зүүн тэ туркменүүд, афганцууд, белуджнууд, баруун зүгтэ курднууд, лурнууд, бахтиарнууд, урда зүгтэ арабууд, кашкайцууд ажаһууна.

Персүүд Иранай зоной 45,6 процентынь болодог. Харин азербайджанцууд 16,8, курднууд 9,1, арабууд 2,2 процентынь болодог гэхэ мэтэ... Иранцуудай 29 процентынь худөө ажахыда, 13,5 процентынь промышленностьда, бэшэнинь зоной хэрэглэмжэ хангалгада хүдэлнэ. Ажалгүйшүүлэй тоо мүнөө 1,8 миллион хүн болодог юм.

(Һонинуудһаа абтаба).

Манай ороной

ХЭНИИНЬ ХЭН ГЭЭШЭБ?

ТАБАТА КЭШ

Айхабтар ехэ «порно олзо ололгын» олон болохо французкенка Табата Кэш мэргэжэлээ һэлгэхэ гэжэ шиндэбэ. 150 гаран фильмүүдтэ наадаад, нёдондоной эгээл эрхим актриса гэжэ тоологдоод байбашье, Канада болоһон эротическа киногой фестивалиин һүүлдэ нимэ мэдүүлгэ хэбэ бшуу.

«Саашадаа порно-одон сайхаяа һананагүйб. Ондоо ямар нэгэ хэрэг хэжэ, бултанда мэдээжэ, солотой байгаа һаа, таарамжатай зохид байха һэн,» — гэжэ Табата хэлэдэг. Зүгөөр ямар ажал хэхэ байһан тухайгаа тэрэ үшөө мэдэнэгүй.

Тэрэнэй хабаадалгатай фильмүүдые үдэшэ бүхэндэ харуулдаг байһан «Канал плюс» гэжэ Францийн телекомпаниитай Кэш хэлсээ баталаад байна. Тэрэнэй мүнөө эмхидхэн хабаадаха теле-дамжуулганууд үдэшын найман саг багаар гарагдажа, нюсэгэ шабгаг бэеннүүд огто харагдахагүй юм.

Спортын талааршье мэдээжэ болохо дуратай байжа магадгүйб гэжэ энэ хара арһатай басаган хэлэдэг. Францийн эгээл бэрхэ, эрхим тайска боксёрнуудтай тэрэ мүнөө һорилго хэдэг шуу. Тиигээд нэгэ хэды болоод, мүрысөөнүүдтэ хабаадажа болохо юм.

«Би хододоо ехэ нанша дааша басаган бэ» гэжэ хүм. Ринг дээрэ мүнөө гулада гараха бэшэ, оорыгоо гаргаа хүсэжэ гараха болоноб,— жэ актриса хэлэдэг.

Теле-хараага бэлэ-choo гадна Франциин верситедүүдэй нэгэндэ ли ёһо шудалдаг гэ-бата хоорэнэ, тэ-хамта тэрэнэй үбэл-хо хараатай залуу-питбультерьер үнэ-ёр нохой, нэгэ овгоо-лар гэжэ нэрлэдэг. удаз байлсадаг. Эн-вынь Табатын фильмдэ буулгуулга.

Манай ороной

ХЭНИИНЬ ХЭН ГЭЭШЭБ?

ТАБАТА КЭШ

Айхабтар ехэ «порно олзо ололгын» олон болохо французкенка Табата Кэш мэргэжэлээ һэлгэхэ гэжэ шинд

ХҮН БА ХУУЛИ

ҮҮД ТУХАЙ

1864 онhоо Росси присяжна сүүд хүдэлhэн байгаа. Энэнь дторхи сүүдэй рефор- ал ехэ туйлалта бо- м гээд тэмдэглэхэ Тодорхойлон хэлэ- гүүли ёноной сүүд» юристнүүд), «ба- ын сүүд» (присяжна ийнуудай сүүд) ами , зэргэлэн байдаг

жна сүүдэй гэмэ зэ- гэhэн асуудалда ха- хэ байгаа hаань, «ёноной сүүд», жэ- , удаан сагай бол- уламжалан, хэрэгүү- юулха, гэршэ болохо дые тодорхойлхо, гэшүүдэй табиха нуудые бэлдэхэ шинд- абаха, Кодексдо таа- ньяень олзоо, шинд- абаха гэхэ мэтын нуудые шиндхэдэг юм.

оной ноябрин 1-hээ Росси доторнай при- сүүд хүдэлдэг боло- гүшээр Ивановска, ко, Рязанска, Сара- областьнуудта, Ставр- ай хизаарта тус сүүд гүлгаа эхилhэн бай- шна оной январьhаа Алтайн ба Краснодар- саарнуудта, Ульянов- он Ростовско об- удта присяжна сүүд тогдоо.

оной январин 1-hээ Россин бүхы газар присяжна сүүдүүд хү- хилхэ байна. Мүнөө сүүдэй байгуулаж- й» Хуулинь 10-дахи й үндэhөөр «граж- он уголовно хэрэгүүд нэгэ хүнөөр гү, он хүнүүдээр хараж а — Оборонын министерство, ЦК болон бусадта энэ хэрэг hэhан юм, Бандаралгана hүүлээр Оборонын министерство, нютаг тусхайта зургааануудай даабаа хэрэг үлэhэн юм. Манай респуб- Б. С. Семенов түрүүтэй хэдэн хү- нимэ ном бурилдүүлхэгэ томилог- hэб гэзд тангарилнаб».

Присяжна заседательнуудай коллеги гурбан гол асуудал шиндхэхэ ёнотой:

Нэгэдэхеэр, тус хэрэгээр гэмтэ ябадал гаргагдаhан бангаа гү; хоёрдохоор, сүүдлүүлэгшэ тэрэ гэмтэ ябадал гаргаа гү; гуравадахиар, түё гэмтэ ябадал гаргалгада сүүдлүүлэгшэ зэмэтэй гү?

Мүн тиихэдэ присяжна заседательнууд гансал гол асуудалда—сүүдлүүлэгшэ зэмэтэй гү, али үгы гү гэhэн асуудалда хариусажа болохо байна. Тэрээнhээ уламжалан, гэмнэгдэгшые сагааруулха гү, али зэмынь ехэ болгохо ябадалые тодорхойлhон асуудалнуудые элирүүлхэ эрхэтэй.

Сүүдлүүлэгшын зэмэтэйб гэжэ мэдэрээ hаань, хүнгэлэлгэнүүдтэ хүрэхэ гү, али онсо хүнгэлэлгэнүүдтэ орохо тухай асуудал шиндхэгдэжэ болохо байна.

Сүүдэй түрүүлэгшын оролто үгэ хэлэhэнэй удаа присяжна заседательнууд шиндхэбэри гаргахын тула зүблэлгын таhалгада ородог юм.

Сүүдлүүлэгшэ зэмэтэй гү гэhэн асуудал присяжна заседательнуудай шиндхэхэ асуудалнуудай тоодо оролсодог.

Присяжна заседательнуудай хүдэлмэрине тэдэнэй дуйдаhаа hунгагдаhан старшина хүтэлбэрилдэг.

Присяжна заседательнууд шиндхэбэри гаргаха нэгэ наналтай байхала эрмэлзэхэ зэргэтэй. Хэрбээ тэдэнэр 3 часай туршада нэгэ шиндхэбэри абаха аргагүй байбал, түсхай ябадаhан дээрэ өөрынгөө онсо hанамжые бэшэхэ эрхэтэй.

Нээмэл аргаар дуугаа үгэлгэн болодог. Нэгэшье заседатель дуугаа бэриха ёнотой. Старшина эгээл hүүдэнь дуугаа үгэдэг гуримтай.

Хэрбээ заседательнуудай урда табигдаhан гурбан асуудалда олоной дуугаа үгөө hаань, шиндхэбэри абтаа гэжэ тоологдодог. Хэрбээ гурбан асуудалда 6 заседательhаа үсөөн бэшэ хүнүүдэй дуугаа үгөө hаань, гэмнэгдэгшэ сагааруулагдаа гэжэ тоологдохо ёнотой.

Хэрбээ присяжна заседательнуудай шиндхэбэрэр сүүдлүүлэгшэ гэжэ зэмэтэй гэжэ тоологдоо hаань, түрүүлэгшын захиралтаар тэрэ сүүдлүүлэгшэ сүүдэй зал сооhоо сүлөөдэ табигдадаг.

Присяжна сүүдэй хүдэлмэридэ бэлэдхэй хэрэгтэй. Республика дотор 25 наhа түйсэнэн, урдань сүүдлүүлэгдэгүй 10 мянга гаран заседательнуд списоотэ орулагдаха, присяжна сүүд лажа үнгэргэхэ тухай асуудалаар бусадшье хэмжэ ябуулгаануд бэлүүлэгдэхэ ёнотой.

К. БУДАЕВ,
Бурлад Республикын прокуророй орлогшо, юстициин аалагшы советник.

Манай хөөрэлдөөн

ТУhАТАЙ, hОНИН

«Шамайе тойроод байhан дэлхэй» гэhэн гаршагтай Н. Ж. Дагбаевагай бэшэhэн, hурган хүмүүжүүлэгдэ тухалха зорилготой hом Улаан-Удэдэ hалхан ороёдоо мянга хонгоор ород хэлэл дээрэ хэблэгдэбэ.

Мүнгэнэй, саарhанай ехэ хомор болошоохой мүнөө сагта сайгаалине зүбөөр ашаглаха Байгалай институт, Буряад Республикын экологини ба сайгаалин хэрэглэлгын талаар гурвэй комитёт, залуу эрдэмтэдэй Новосибирскын туслаар жаса ба «Элүүр» гэhэн улаасооронды жаса дүрбэн хамтараад, оршон тойрондохи эхэ сайгаалиня аргалан хамгаалида, байгаали тухай эрдэм болбосорол дэлгэрүүлэдэ туhатай hом хэблүүлэн гаргаа. Мүнгэ зөөрөөр хөдө дутаадажа, эхи захагүй болошоhон зайдаг тулюур мүнөө сагта үгээ-ойлгоо- ехэ ябаа hаань, [illegible] болохо аргаар сагшанарта туhалба. Энэнэй нэгэдэхи hайн хүмэнинь гэхэдэ, сахэлтэнэй олон булэгүүд сооhоо багшанай лэ урда зорилгоо хүхэлаагүй, ерэдүйдэ найдалхай зандаа, мүнөөнэй хэсүй сагта урда мэтэ эрэлгэ бэриг хаhуhан, а алаhигаа сөөдүйн тулоо удэрhөө удэр бүхэдэ шаомайн тэмдэжэ сайhаа. Нитэ мэргэжэлтэдтэ сагагшаншье hаань, гуйлгха гэшэ—ехэ буян.

Энэ нэмэй хөөрдохи hайн талань юун бэ гэхэдэ, шажал гэшэ арад зонине мужаг болгогшо «хара талхин мун» гэзд жигаралдаг алдуутай замhаа хахалгаа. Будда баршын hүргаал эндэм ухаан хөөр нэгэн нинтэ ном гэhэн тэн зүб хараа бэшэлые баримталан, оршон тойрохи байгаалин хүн хөөрөй хоорондохи харилсааануудые вохёэгэ болоно. Түб Азида үндэhэтэй, бурхан шажантай, бөө мүргэлтэй нягта хабаатайгаар hурагшадые эхы классуудhаа захалаад. Энэ сайгаалинда энэрхы сэдьхэлтэйгээр hүргаха hанамжанууд, бодолнууд энэ ном соо хэлэгдэнэ. Hурагша бүхэнэй бөөр хизаарлажа, хоржо hураха, мүн ямар үйлэ, ябадал сөөртэйб, хоригдонхойб, ородшолбол, «табу» гэдэгтэ үнэмшэлтэй гэжэ ялгаад ойлгуулхаб гэзд hануулагдана. Байгаали ойлгодог болохо тухай hанамжанууд нэмой 19-дэхи ба 21-дэхи нюурнуудта hануулагдана. Жэл бүхэндэ настаг бүхэндэ обоо тахилгануудые архидалгын эзэжэтэ «хэмхэн ябуулга» болгохо бэшэ, харин оршон тойронхи байгаалиня аршалан хамгаалха, гаргараа hайлаар үтэгжүүлэд, зүб мүрөөр эдүүрилэд, үндэр урраса абагшадые урмашуулха, шагнаха hайр наадан болгоёл, хүмүүжүүлхы үүрэгэ ехэ болохо бэлэй. «Лама» гэжэ түлэд үгэ сагша, аргашан, абаралша гэхэ мэтын удхатай гэжэ hануулаад, hом зохёогшо Буддын гүн hүргаалые шудаhан ойлгоод, оршон тойронхи дайдала, гаргаа уhала гамтайгаар ашаглаха, тнигэжэ хүн зондоо, адагусанай аймагта аша туhатай буян, нэмнэл бисагаа туhаа бэшэнэ. Оршон тойронхи сайгаа ядаа дуратайгаар хүмүүжүүлгэ ба сайгаалин тухай hурагшадые зөвшөөрөө. Урдань байгаалидаа гаи хайрагүйгөөр хандадаг байгаабди. Арад дагай шэргэгдэдэ, ехэ мүрэнүүд бүсаалгадаа. «Гомынь чодаа, гэмшэлынь хойнсо» болжоhоо байна. Эндэб олон усалнууд тухай радио-ламжуулгануудта мэдэсэгдэhэдэ.

Энэ шухала хэрэгые hүргүүлгэнүүдта гурбан шата: «экотон», «сэшэтон», «ноноотон» болгон хуваалгаhан эмхидхэгэл. hайн байгаа гэжэ тоолоhоhоо хэд, тэдэнэй ялгаад долгэрэнгыгээ hайруулжа харуулаагүйнь гэмшэмээр.

Багагаhан аймагай Олохойн hүргүүлгэ hүрэшэдэй дунда оршон тойронхи байгаалидаа дуратайгаар болбосорол, байгаалин тухай hурагшадые эмхидхэгэ та сагаа бүтэhэн дүршэлынь хоншрхэмээр, халажа ашамаар. Эндэ багшанар аша туhатай юумэ олохо. Дуратадалынь гэхэдэ, байгаалидаа дуратайгаар хүмүүжүүлгэ хуули сахилгатай, ямаа хүнүүдэй хөөрөсалта, уялгануудые дээшэлүүлхэ талаар үзэт суртал бэхижүүлгэдэ зорюулагаа эзэргэтэй гэжэ онсолон тэмдэглэбэй, hайн лэ байгаа.

Энэ нэмой үшөө нэгэ hайн талань нимэ: Германиин Нюрбергерландт округой город шадар оршодог Пфайфер — хюттын байшангай байгаалин хамгаалагшта аар багашуулые хүмүүжүүлгээ туйлаhан дүршэл тухай нэмэй 51—54-дэхи нюурнуудта бэшэгдэнхэй. Мүнөө сагай эрхэ байдалда үхибүүдэй уялагүй шүдэр, ухаан сэдьхэлые маhаруулан мунхаруулагша «шүтөөн» болошоохой телевидеши, видео, компьютер гурбаhаа хөдө татаа, холо болгохо, сэбэр агаараар амилуулха, сэсэг набшыг дунда гартаха, сэнгэн наадаха, аша туhатай ажал хэжэ, шандаhаяа шангадхаха арга олгодог гэзд немецүүдэй дүршэл гэршэлжэ үгэнэ бишуу.

С. БАДМАЕВ,
философиин эрдэмэй кандидат.

ХУБИИН ПОЛИКЛИНИКЭ ТУХАЙ ҮШӨӨ ДАХИН

Загорск hууринда (авиационно завод) хубиин поликлиникэ нээгдэбэ гэhэн багахан мэдээсэл үгтөө hэн. Манай корреспондент Г. ЗАНАЕВА тэндэ ошоохо, тус поликлиникын директор, медицинын эрдэмэй кандидат Р. М. Мирхусеевтэй хөөрэлдэбэ.

— Родион Михайлович, энэ хубиинтнай поликлиникэ бусад поликлиникэнүүдhээ ямар илгаатай гээшэ? Хэды хүн эндэ ажалланабта, тоошохоноор хөөрэжэ үгыт.

— Хоёрдохи асуудалдатнай түрүүн харюусаhууб. Медицинскэ сестрануудтаяа хамта 15 хүн ажаллана- бди. Мэргэжэлтэднай булта ординатура дүүргэhэн, 1-дэхи категориин врачнууд юм. Медицинскэ сестрануудтай баhал шанга шалгалта гаража, ажалда абтаа hэн.

Хубиин «Индра» М гэhэн поликлиникэ бэшэнhээ юугээрээ илгаатайб гэхэдэ, нэгэдэхеэр, бидэ гансал эндэхи Загорск hууринайнгаа зониие эмшэлнэбди. Минии hанахада, нэгэ удэрэй туршада олон олон убшэнтэнние шалгажа, эмнэлгэ хэжэ урдихэгүй. Хэдышье бэрхэ Мэргэжэлтэй байбал, удэртөө 20-ёод лэ хүниие үзэжэ, шалгажа урдихэ. Харин манай городой поликлиникэнүүдэй участковоо врачнар удэртөө хэды олон хүниие үзэдэг гээшэб? Тиимэhээ олон зон бөөсэ дутуу ядуугаар үзэгүлэгдэ, эмшэлүүлэгдэ, ажалдаа гарана гүб даа.

— Убшэлhэн хүнүүдтэ үнэмшэлтэй саарhа үгэхэ эрхэтэй гүт?

— Эрхэтэй. Элүүрые хамгаалгын министерствэhээ тусхай лицензи (зүбшөөл) абажа, хубиин энэ поликлиникэ нээбэ ха юмбибди.

— Поликлиникэдэтнай эхэнэрнүүд олоор ябадаг юм байна. Гинекологтнай бэрхэ мэргэжэлтэй байгаа ёнотой.

— Тон зүб хэлэбэт. Татьяна Николаевнадамнай эхэнэрнүүд дуратайгаар ерэдэг. Жэшээнь, хэн нэгэн эхэнэр үхибүүтэй болохо хүсэлгүй, дурагүй hаа, гинеколог мэргэжэлтэндэмнай ерэжэ, СПА-hаа асарагдаhан эмээр тарюулаг лэ. Инмэ эмээр нэгэ тарюулхада, 3—4 hарын хугасаа соо эхэнэр hаhаа зоболтогүй ябаха.

Үшөө нэгэ hонин турша- лга хэхэмнай. Мүнөө бэлэдхэл ябуулагдана. Ушарынь гэхэдэ, эхэнэрэй үмай соо ямар нэгэ шалтагаанаар үхибүүнэй бии болохо аргагүй hаань гү, али эрэ хүнэй үрэhэнэй эхэнэр хүнэй үрэhэнтэй бүриндэжэ таарадаагүй hаань, искусственна аргаар энэ хэрэг бүтээжэ болоно. Инмэ дүршэл Москва, Эрхүү, бусадшье хотонуудта бии болгогдоhоор үнинэй гэжэ мэдэнэбди.

Мүн хубиинтаа поликлиникын хашаа соо үшөө нэгэ байшан бодхоохо тухай СМУгай хүдэлмэрилэгшэдтэй хөөрэлдөөбди. Тэдэнэрнай ерэхэ долоон хэногто ажалаа эхилхээр зүбшөөбэ хэбэртэй.

— Эдэ бүгэдэндөө мунгэ хаанаhаа абанабта?

— Спонсорнуудтайбди. Загорскын захиргаанай гуливаа Владимир Васильевич Белоусов манда нилээд туhа хүргөө, хүргэнэшье. Иргээд гүрэнэй бюджедhээ мүнгэн hомологдохоор хараалагдана. Россин Федерацийн гаргаhан эмнэлгэ, аргалалга тухай тусгаар Хуули соо хүн бүхэн түлбэригүй эмнэлгэ абаха ёнотой. Зүгөөр hая «Правда Бурятии» газетэдэ мишин нэрээр үгтэhэн мэдээсэл уншаа hэн гүт? Hонин гэхэдэ, би нэгэшье бэшэг тэдэндэ эльгээгээгүйлби. Юрэдөө, тэрэ мэдээсэлэй гаршагынь бүришье дурыемни гутаагаа. Юундэ гэхэдэ, манай клиентнүүд түлбэригүйгөөр аргалуулдаг гэжэ дуулгаа. Наhатай зондоо эм домынь олоёо үгэхэдөө, өөhэдынгөө мүнгэ гаргашалнабди. Эдэмнай бүхы наhаараа заводта худалжэ гараhан зон ха юм.

— Заводhоо мунгэнэй тэдхэмжэ үгтэдэг гү?

— Үгы. Тэдэмнай ооhэдөө мунгэгүй hууна гүб даа. Саашадаа страховой медицинын гуримда орохоор хараалнабди. Байhаар байтараа эндэхи квартал бүхэндэ хубиин поликлиникэнүүд хойно хойноhоо бии болохо. Тиигэбэл, медицинын худэлмэрилэгшэдэй дунда мэргэжэл шадабарнин талаар янзын үрдилдөөн-уриддаан болохо бишуу.

«Индра М» гэhэн хубиин поликлиникэдэмнай хүнэй бэе шалгадаг шэнэ аппаратуранууднье бии, физиокабинедтэйбди, хоолой, хамараа эмшэлүүлхэ гэбэл, отоларинголог В. Ш. Аюшеевтэ ороходо болоно. Энэ мэргэжэлтэнэй таhалга соо хари гүрэнэйшье аппаратуранууд бии. Өөрөө Валерий Ширипович дүршэл ехэтэй, 1-дэхи категориин врач юм.

Хэрбээ манда холын hуурин, тосхонуудhаа үбшэнтэй ерээ hаа, арсахагүйбди. Арга шадалаараа туhалхабди.

— Hайнта даа.

Янзын шэнжэлэл ба шүүмжэлэл

АГУУ ИЛАЛТЫН 50 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

«Шамайе тойроод байhан дэлхэй» гэhэн гаршагтай Н. Ж. Дагбаевагай бэшэhэн, hурган хүмүүжүүлэгдэг үгэнэ бишуу.

С. БАДМАЕВ,
философиин эрдэмэй кандидат.

РЕРИХҮҮДЭЙ БҮЛЫН НЮУСА

Николай Рерих хубисхалай hүүлдэ Россиhаа гаража оншо hэн. Тиихдээ Елена Ивановна hамгаатала, Юрий Святослав гэжэ хөөр хүбүүдээ ябаhан юм. hүүлгынь Рерихэй, Святославай hайн барахадань, Энэдэгэтэ тэдээнhээ үлэhэл зөөри зөошэдэ хаваатай шулан болоёо.

Энэ шуулганай эхилhэнэй удаа Энэдхэгтэй соёлой талаар харилсаануудай Улаасхооронды булгэмэй президент Александр Сенкевич өөрөө бэдэрэлгэ, мүрдэлгэ хэзд, хүлсэгдэгүй дунгүүдые тэйлаба. Тиимэhээ тэрээндэ хэдэн асуудалнуудтайгаар хандажа, хөөрэлдэhэн байна.

— Александр Николаевич, тус шуулганда хабаадагшад тухай хөөрэжэ үгыт...

— Мэри Джойс Пунача энэ шуулганда эгэл эдэбхитэйгээр хабаадаhан хүн болоё. hүүлэй 15 жэл соо тэрэ Святослав Рерихэй болон тэрэнэй hамгаа Девики Ранийн хубиин секретарь байгаа. Тилмэhэн энэ гэртэ хэдэ өрөөжэ байжа аргатай, ехэ мэдээсэл абалаг байhан байна.

1992 оной январь соо Рерихүүдэй Улаасхооронды түлэй вице-президент Людмила Васильевна Шапошникова Бангалордохи Татуни гэжэ бүсадань ошоёо. Рерихүүдэй гэр соонь байhан бүхы үнэтэй сэнтэй юумэ бэшэжэ абаhан байгаа. Нэгэ хэды болоод. Наталья Бондарчук түрүүтэй кинобүлэг Людмила Васильевнагай гүйлгаар ошоёо, эдэ бүхы юумэ буулгажа абаа hэн. Энэ буулгаhан кинонь Рерихүүдэй бүлэдэ дуулгаhан полициа дамжуулаа. Тиихэдэ зарим юумэнэйнь үгы болоhоншинь толёроо.

Бэшэгдэжэ ба кинодэ буулгадажа абтаhан 380 алдуудай 300-гаалынь лэ олдоо. Эдэнэй зарим хубиинь Мэрини болон тэрэнэй булын гэшүүдэй эзэлдэг сейфнүүд соо, банкнуудта ойдоhон байна юм. Зүгөөр [illegible] үнэтэй, антикварна зүйлнүүдэй нэгэшинь болгоё алмазуудаар болон рубинуудаар тоёогдоhон бугаг олдонгүй байна болохо гэжэ полициинхи тоолоё. Тэрээнние хари оронуудай нэгэнэй эрхэтэндэ худалдаhан байжа магадгүй.

— Людмила Шапошникова энэ улгай хөө гэжэ Мэри гэмнэнэ гэлээ,

— Одоол худал гэмнэлгэ. Людмила Васильевна үнэн сэхэ хүн. Гаргажа абаашаха зүйлнүүдэйгээ список Бангалортэ орхигүй ябахадаа, горитой алдуу гаргаа. Тон тиимэ алдуу Михаил Горбачевшье гаргаа гэжэ тэмдэглэмээр. Раджив Гандида хэхэдоошье hаа, гүрэнүүд хоорондын ямар нэгэ актда гараа табигүй, Энэдхэгэй болон Россин национальна баялиг болохо документнүүдые юрэл абаад, Россиигаа бусаа бишуу.

Энээнhээ гадна архивайнь зарим хуби харгыдаа үгы болжо, тагнуулай албануудай гаргаа орожо болоо. Тэдэ документнүүд соонь Рерихүүдэй эдэ албануудтай холбоотой байhаниень гэршэлhэн юумэнэй бии байhан hаань, үгы бололгонь ойлгосотой болохо байна шуу.

— Рерихүүд тагнуулай дэлгэр нэгэ албануудта хабаатай байна гэжэ хэлэхээ hанана гээшэ гүт?

— Косыгинай басаган, Людмила Алексеевна эсэгынгээ хэлэhэн үгэнүүдые дурдахадаа, ингэжэ хөөрөө: «Николай Рерих — манай тагнуулшан» гэжэ хэлэгшэ hэн». «Сегодня» гэжэ hониной корреспондент О. Шишкин энээнэй зүб байhаниие харуулжа шадаа. Николай Константиновичай хүбүүн Юрий Рерих баhал тагнуулшан байhан гээд гэршэлhэн материалнууд намда бии. Эрдэмтэн хүн байгаад, номуудайнгаа зарим хуудаhануудта юунэй тулада нимэрхүү юумэ бэшэхэ байгаа: «Тала газарта хорохоор арга боломожнуудай үсөөн байhан дээрэhээ зенитнэ артиллеридэ бисо ашхарал хандуулха, сэргэй частьнуудта нимэ батарейнүүдые үгэхэ гээшэ тон шухала...»

— Тиигээ hаа, Швейцариядахи нэгэ банкда байhан 35 миллион долларой счёдтэ тагнуулай албануудhаа абтаhан түлөэрнин мунгэн хэбтэнэ гү?

— Тэрэ мунгэниць Коминтерний үгэhэн—мунгэ байжа болохо. Долларгүй байhан Коминтерн Ордой Унэн шажантанай церковьhээ булиажа абаhан эллэй гоёолто болон бусад үнэтэй юумээр агентнүүдтээ салинрыень түлэдэг байжа магадгүй бэшэ гү? «Роза болон хэрээhэнүүд» гэжэ Мексикэдахи тон баян эмхинин эдэбхитэй гэшүүд Рерихүүд байhан гээд мэдээжэ. Тиимэhээ тэндэhээшье мунгэн орожо болохо байгаа. Нагарада «Урусвати» гэжэ институт бии болгоод, бадаган үбшэ аргалхада туhатай баймаар негэ Гималайн хаданнуудта болэдэг болохынь тулада америкаднууд мун лэ мунгэ үгэдэг байгаа.

— Святослав Рерихэй hаа барахынгаа урда бэшэhэн захиань олдэбо гэhэн мэдээсэл hонинуудта толилогдоо.

— Би тэрэ захиаень мунөө болотор хаража үзөөгүйб. Святослав Рерихэй захиаhаа гадна тэрэнэй hамгаа Девики Ранийн хэдэн захиа бии. Тэдээнниень Энэлхэгэй прокуратура мунөө шудалжа байна.

Святослав Рерих 1993 ондо январь соо наhа бараа. Тэрэ болотор Ранийн захиань бэшэгдээгүй байгаа гэжэ мэдэнэб. Тиимэhээ Бангалортэ бэшэгдэhэн байжа магадгүй. Тэрээнэй ёноор Рерихүүдэй ажал ябуулгатай холбоотой бүхы альбомууд, фото-зурагууд, материалнууд Мэри Пунача үгтэхэ ёнотой юм.

— Тиихдээ Мэри Пунача зөөгүй болоно гү? Тэдэ гоёолтэнүүд болон бусад үнэтэй юумэнүүдые хуулитаар абаhан болоно гээшэ гү?

— Тиимэшье гэхэдэ болохо. Үгыншье гээ hаа, байлай алдуу гаргахагүй. 1993 оной июнин 1-дэ захиа доро гараа табихадаа, Девики Рани 85 наhатай, бэень ехэ муу байгаа. Тиимэhээ тойроод байhан зониинь ямаршье документдэ гараа табихыень саадхажа шалгаха байгаа юм аа даа. Тиигэhээр байтараа, 1993 оной май соо дүрбэдэхи захиа бии болоо. Тэрэнь Делиндэ «Империал» зочид буудал соо бүридхэлдэ абтаhан байна. Энээнтэй дашарамдуулан, хэдэн асуудал гарана. Девики Рани юундэ Делиндэ ошоёо, гараа табихадань, юундэ дутынь зон, нүхэдынь хажуудань байгаагүйб?

Гадна наhа барахынгаа урдахана, ехэ үбшэн хүн аад, юундэ үшөө нэгэ документ доро гараа табиаб?

В. БАТУЕВ хөөрэлдэбэ.
(«Аргументы и факты» hониноо абтаба).

ДУРАСХААЛАЙ НОМ ДҮҮРЭНТЭБЭ

Корреспондентын бодомжонууд.

«Дурасхаалай номуудай» нигэжэ удааhанда эндэ хүдэлжэ байhан эдэ хөөр хүниие эмэлхэнь бэрхэтэй байна. Ушарынь гэхэдэ, республикын дээдын зургааанууд, сэргэй комиссариат анхаhаа энэ хэрэгтэ hаналаа ехээр табигүй, хоohон бэшэлгэнүүдые, жэшээлхэдэ, ноёдhоо бүридэhэн редколлегиг байгуулаад лэ хайхараагүй, ажалайнь ехэ байhые анхараашьегүй өрхёо гэе. Нүгөө ехэ алдуумнай гэхэдэ, энэ хэрэг хожомдожо эхилhэн, тэрэ мүртөө сэргэй зургааануудай дайнhаа бусаагүй хүнүүдэй дансанууд үгы, бүридхэлгүй шахуу байhаниинь ехэ гэмшэлтэй.

Сасат түрын hэлгэлгэнэй үедэ энэ ном бүридүүлхэ хүдэлмэри эхилhэн ушар хадаа мүн лэ hаад болоо гэжэ эли. Мүнгэ зөөри багатай байhан дээрэhээ гү; али ондоо шалтагаанhаашье болоо гү — нэгэ түлөөлэгшые Подольскын болоод ороной бэшэшье сэргэй архивуудта эльгээжэ шадаагүй байhаниинь гэмшэлтэй. Нимэ ушарhаа дайнhаа бусаагүй сэргэшэдэй хуби заяан хүсэд элирүүлэгдэнгүй үлэхэл ушартай болоно. Эсэстэ юун гэхэб гэхэдэ, хэблэлэй ажалтай танил хүнүүдhээ энэ ном бүридүүлхэ ажалда хабаадуулалсаа hаань, муу бэшэл байха hааб даа.

Д. ЖУГДУРОВА.

ҮГЫТЭЙ ЯДУУ ХҮНЭЙ ХУБИ ЗАЯАН ТУХАЙ

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ. Нигүүлэсхы сэдьхэлэй ажал хөрэг эрхилдэг «Ночлежка» гэhэн жаса «На дне» гэhэн газетын түрүүшын номер барлажа гаргаба. Хотын «Безработица» гэhэн социальна программын хараа түсэбүүдые бэелүүлгэ, гайгуулшадай, паспортгүй, ажалгүй хүнүүдэй хуби заяан тухай энэ газетэ бэшэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Ночлежка» жасын хүдэлмэрилэгшэ Л. Михайлов «На дне» газетын удаадахи номерые бэлдэжэ hуна.

ИТАР—ТАСС-ай фото.

Түрэл литературнай түүхэлэг

АБА, ЭЖЫН ҺҮРГААЛААР

(Түүгэсхэл. Скниинь нояб-рин 24-нэй дугаарта).

Дурсалга

II.

АБА, ЭЖЫНӨРНАЙ хара багаһаамнай эхилээд, абынгаа талаһаа уг изагуурраа, гарбалаа мэдүүлхэ гэнэ ехэл ороллолго гаргадаг байгаа. Мүнөө болоод байхада, энэ заабари,сэжэлдэлгэ ехэ гүнзэгы удха шанартай, бодолтой байгаа байна: айл бүлэ болохо ябадалда ехэ шиидхэбэри, үбгэ, эсэгынгээ талаһаа ямар түрэл түхимүүд, аха заха хүндэтэй зонуудтай, хэды наһа дунда зэргээрээ наһалдаг, тон үндэр наһа наһалһан зонууд тухайгаа, ямар ажалгай шадабари мэргэжэлтэй г.м. олон өрөө, онсо юумэнүүдтэй танилсуулдаг байгаа.

Би багаһаа, үшөө һүргуулида ороогүй ябахадаа, яһала бэрхээр хэдэн үе уг гарбалаа мэдэдэг болоһон байгааб. Һүүлэй үе сагта ши хэнэй хэн гээшэбши, али омогойбши гэхэнээ байтагай үндэһэн уг гарбалаа нюудаг, ламбагайнараа даралаг, нэрлэжэ хэлсэдэггүй байһан гэжэ мэдэнэбди. Урданай юумэн бултадаа муу гэгдэдэг саг байгаа гээшэ ааб даа.

Би энэ эуралгаа соогоо уг гарбалаа негэ хэды үе харуулаад туршахамни, Аба, эжыншэрнээ. Аюур ба Тамжад абга эгэшэнэрнээ лаблажа бэшээд абаһан байхаб. Уг гарбалаа арба холо гаратар мэдэдэг байһан аад, мүнөө мартажа байгаа байнаб.

«Хаяабшаһаа» саашаа һанажа ядабаб. Аба, эжынэр, илангаа хүршэн эжы, забһар лэ болоходо, маанадтаа уг гарбалаа сэжэлдүүлдэг байгаа. Кино, радио, телевиденни, ном судар тэрэ сагтэ үгы. хомор ушарһаа бидэнэй толгой һонор даа, яһала бэрхээр сэжэлдэдэг байгаабди.

Тон сэсэн мэргэн, онсо өөрын лэ маналые һургаха, заахэ арга хүгшэн эжылэ байгаа. Жэшээ: «Залуу, бидэ мүнөө наадакабди. Би таанадта айлшан ерэбэ гээшэб. Таанадые танихагүй хүн болохоб. Таанай минчи асуудалда хариюсахаҗ». Тиигээд лэ «айлшан» эжымнай асуужа эхилхэл даа:

— Хэн гэжэ нэрэтэйбши?
— Дулма.
— Дулма хэнэйб?
— Даржаб.
— Даржаб хэнэйб?
— Дамдинай.
— Дамдин хэнэйб?
— Дэлгэрэй.
— Дэлгэр хэнэйб?
— Надын.
— Нада хэнэйб?
— Муудайн.
— Муудай хэнэйб?
— Сахарай.
— Сахар хэнэйб?
— Зургаанай.
— Зургаан хэнэйб?
— Самандын.
— Саманда хэнэйб?
— Ямдэнэй.
— Ямдэн хэнэйб?
— Азаргын.
— Азарга хэнэйб?
— Хада шын гэхэ мэтэ...

Эдэ уг гарбалаа сээжэлдэ... байхадамнай, аба, эжынэ; эсэргэй нарин, хорюулгаа у зууудэй удха шанарые тайбаригжа үгэдэг байгаа. Удаа сагта, дээдэ үедэ, бэрн айлда буухадаа, бурханда гаада, хадам аба, эжыдэ мүргэдэг ёно заншал байгаа. Тиимэһээ хадам аба, эжыгээ нэрээрнь сэхэ хэлдэггүй, ондоо үгэнүүдээр удхынь дамжуулдаг һэн. Эндэ дүрбэн үгын тайлбарн үгэхэ һанаатайб:

1. Зургаан. Сахарай хүбүүнэй айл болоод байхада, зуркайша ламхай үзоод, айладхаһан гэхэ: «Богдын хүреэн (Улаан-Баатар) ошожо, мандал үргэхэ хэрэгтэй байна. Табан хүшуун сагаан зүһэтэй 100 толгой малаар үргэхэ. Тиигээ һаа, хойто жэлдэ хүбүүгэй болохот, зургаан хургатай хүбүүн түрэхэ». Тиимэ айладхалай буухада, нютагтаа сагаан зүһэтэй тэмээн үхэр хоёрые оложо ядаһан байгаа. Монгол ошожо, худалдажа абаад, үргэо ха. Нээрээшье, хойто жэлдэнь зургаан хургатай хүбүүн түрэхэ юм. Тэрэ хүбүүгэ Зургаан гэжэ нэрлээ гэнэн домог түүхэ абымнай үе омогто ябадаг.

2. Ямдэн, Азаргында буу һан бэри хадам аба, эжы гээ хүндэлжэ, тэрэ үедэ сээртэй, хорюултай байһанэнэ үгэ хэлэхэ ёно, эрхэгүй байгаа. Энэ үгын орондо «шургаһаг» гэжэ хэлэхэ ёнотой байгаа ха.

3. Азарга. Энэ үгэ бэри болоһон хүндэ баһал сээртэй үгэ байһан гэхэ. Энэ үгые «дэлһэтэ» гэнэн уран гоё үгоор һэлгэдэг байгаа.

4. Хаяабша. Һоеы, зунайнгаа модон гэрэй хала халхабшые бэри ороһон хүн хэлэхэ эрхэгүй, ондоо үгоор, зүгоор тон сэсэнээр «тойруулга» гээд хэлэхэ ёнотой байгаа.

Эдэ үгтэһэн үгэнүүдэй удхаһаа бодод, хаража үзэхэдэ, хадамда гараһан басагад нүхэрэйнгоо аба, эжы, абга, эгэшэ, аханарые тон ехээр хүндэлдэг, ороҳо гарахадань, һуужа байхагүй гэхэ мэтын һургаал заабари багаһаа түрхэм абындаа байхадаа, һайса абадаг байгаа гэжэ ойлгохоор.

Нээрээшье, манайшье залуу эжы хүгшэдөө нэрээрнь нэрлэдэггүй байһан даа. Жэшээ: Дамдин гэжэ нэрэтэй хүн гэдэг байгаа. Бидэ бага ябахадаа, эжынгээ нигэжэ хэлэхэдэнь, ехэл гайхадаг, юундэ хүнэй нэрэ ходол мартана гээшэб гэжэ һанадаг байгаабди. Һүүлдэ, хожом болоһон хойно бидэндээ ойлгуулжа үгоо. Хадам аба, эжыгээ «Та» гэхэ-нээ байтагай залуу абые, өөрынгөө нүхэрые «Та» гэдэг байгаа.

Хүгшэн эжымнай 1937 оной январь һарада наһа барахан юм. Хайлуулхаһаа байтагай, хүдөөлэлгэдэ хүнэй сугдарые хоридог байгаа. Абамнай эжыгээ гансаараа хүдөө табиһан юм. Толгойнь хажууда, шулуун дээрэ адис үүюулһанайгаа түлөө оло дахин мүшхүүлһэн байха: ямар, хэн гэжэ ламые, хаанаһаа олообши? Иимэхэнээр лэ, бааріан, хүгшэн эжымнай үндэр наһа наһалжа, һүүлынгээ харгыда мордоһон байгаа.

Залуу абамнай Дамдинай Даржаб абадаа бага ябахадаа, хуушан монгол бэшэг, хэлэ заалгаһанай түһаар һайнаар ушадаг, бэшэдэг байгаа. Абамнай үндэр ехэ наһатай, 88—89 наһатай болоод, Улаан-Удэдэ манайда байхадаа, бурхан шажанай богонихон номуудые хуушан монголоор тон һайнаар, дарьяса ушадаг һэн.

1930—1940 онуудай үеэр, сагай ондоо болоходо, һайн дураараа лата, буряад бэшэгэй хэлэндэ һураһан юм. Ехэ ураг шаа наһаатай хүн байгаа. 1930 сндо Үлзыгэ нютагта ТОЗ-ой тогтоходо, тэрээнэй гэшүүн боложо, гэр бүлоороо ороо. Абын түрүүшын гэшүүдэй нэгэнинь байһан тухай «Толон» газетэдэ Жамьянов Нима ахайн статья соо бэшээтэй байха.

Наһан соогоо абамнай олоннитын ажалай хойноһоо ороолдоһон лэ байха. ТОЗ, коммунын нэгэдэжэ, томо колхоз боложо байха үедэ малай тоо абалгада, зоорн зооншэ бүридхэлгэдэ эдэбхитэй ажаллаа. Ехэшье томо дарга абамнай ябаагүй. Өөрынгөө бэе хаахатай, тэрэ сагта яһала эрдэмтэй, үзэг бэшэг мэдэхэтэй, бараг хүн ябаа гээшэ аабза.

Үхэрэй, таряанай ажахын бригадираар олон лэ жэл соо хүдэлөө, хонишоншье ябаа, колхозойнгоо шалгалтын комиссиин түрүүлэгшэшье байгаа. Колхозойнгоо худалдаа наймаанай хэрэгээр Шэтэ хото ходол ябагша һэн. Агын округой колхозуудай модоной бэлэдхэлэй ударидагша боложо, хэдэн жэл удаа дараа ябаа.

Могойто станцида бухы юумэеэ посздо ашаад, Горхон станци шадар зоннис абажа ябаһаншье байха.

Ярааһай ород хэлэ мэдэдэг хүн байгаа. Энэ мэтэ ажалда наһан соогоо үнэн сэхэ ябажа, бухы саарһа гуурһаяа, тоосоогоо, зээлэн ажалта үдэр гаргалга [illegible] дансануудаа монгол, лата, буряад хэлэн дээрэ ядабаригүйгөөр ябуулдаг байгаа. Ехэнхи дансань сээжэ соонь байдаг һэн.

Бодолгодо ехэ бэрхэ юм һэн. Тоо сээжэдээ хадуугаад юсдаг байгаа. Үшөө хажуулаһань намда һанаагаа зоболжо, заадаг байгаа. Миниин 5-6-дахи классуудта ябахада, абамнай намда барагт лэ багаамни ябаа даа. Олон лэ һайн юумэ ойлгуулжа, заажа үгэһэн байха.

Тоо бүридхэл яажа ябуулхаб, һуриллһэн үбһэнэй центнер яажа гаргахаб, га, гектар гэжэ ойлгуулха, аканда үдэр, хүнэй эдиһэн, ууһанине, тоосоо яагаад табихаб гэхэ мэтые хэлэжэ, харуулжа, ойлгуулжа үгэдэг байгаа.

Абынгаа аша түһаар дайкай жэлнүүдтэ зундаа амаралтада банхадаа, үбһэнэй оригадын тоо бүридхэгшэ ябахадамни, ехэл олдоогүй һургаал байдаг һэн. Морин дээрээ модон хэмжүүр баринхай. хүнэй сабшаһан, тармаһан газарай, нүритэй үбһэнэй хэмжүүрнүүдые өлэхэнээр гаргадаг байгааб. Досоогоо абадаа баярые хүргэжэ ябагша нэмби.

Хатуу бэрхэ, хашалантай уе сагта абамнай үдэр, нүни оүри хээзэ намайе тушаахань ааб гэжэ хүлеэдэг һэн. Һарын эхиндэ шара тоһондо таяха хууража, замбаа бэлдэгдээд, үүдэнэймнай баруун хажуудта туулмаг соо хээтэй, бэлэн үлгоотэй байдаг бэлэй.

Бидэ баганууд байхадаа, энэ замбаа эдижэ болохогүй, аоымнай холын замда эдижэ хоолынь гэжэ мэдэхэ болоһон байгааабди. Хаана, холо газар аяншалха тухай бододог байгаабди. Һарын һүүлдэ эжымнай энэ хуушарһан замоагаа маанадта эдюулхэ. Тиигээд дахин шэнээр абаа бэлдэдэг байгаа.

Хүлеэдэгыньшье зуб лэ байгаа: хоёр аха ламанар, хадам аха Батын Гэндэн—эдэ туушаалгаа. Дүү Тамжад маанаараа, хадамуудтаяа Монгол зооложо гараа. Тиимэнээ абамнай тэрэ үедэ гүрэн түрэдэ «аюултай», «аймшаттай» хүн байгаа. Орсн дэлхэйн үү.м-жоор, нютагай зоной һайгаар бидэ олон баганууд аоа, эжытээ ябаһан баннабди.

1984 оной май һарада үндэр ехэ наһа наһалжа, абамнай һүүлышнгээ харыта мордоо һэн. Нютаганмнай Ждановай нэрэмжэтэ (тэрэ үедэ нимэ нэрэтэй байгаа) колхозой правленни, партоюро болон һудэнтын сельсоведэй гүнсэдком хадаа ажалай ветеран, колхозой үнинэй гэшүүн гэжэ тооложо, абымнай һүүлышын харгыда яньень шэрэхэ тусгаар машина, гаастэдэ некролог бэшэжэ гарганаһан, алта мүнгэ үгэжэ (ехэ сагань нимэ хэрэгтэ ямаршье хамааагүй, тон шухалань — юреолдэ зорюулһанинь тон ехэ сэнтэй), аха дүүнэрыемнай Ага һуурин эльгээгээ һэн. Бидэ, абын хүүгэд, аша, гушанар, эзэнэр—бултадаа нютаг нугадаа һайн һайханине, баярые хүргэжэ ябадагбди.

Залуу эжы—Батын Һама гээшэ Агын Түлмасаан нютагта тоототой байгаа. Гаалитанай аша басаган болохо эжымнай 1900 ондо хулгана жэлдэ түрөө. Багаһаа, наймматай боложо ябахадаа; эжынэ үнэнэрнэн, хойто эжытэй болоод байхадань, нагаса абамнай наһа барахан ха. Хойто эжыгээ һайн хүн гэжэ залуу эжы хэлэдэг һэн. Хойто эжынь ондоо хүнэй һамган боложо ошоһон ха. Эжымнай Базар, Балдан, Гэндэн (хүбүүнинь—Гэндэнэй Ошор наһа барахан) гэжэ нэрэтэй аханартаяа. Сэгдаа эгэшэтэсэ байдаг байгаа.

Тиигээд наһа хүсэжэ, Һудэнтын Хүндэлэн нютагай хүбүүн Дамдинай Даржаб һамган болоһон байгаа. Айлай хүүгэдэй багань эрхэшье, бэрхэшье, одхон басагаяа залуу нагасанууд заһажа, бэлдэжэ, хадамда үгэһэн байгаа. Амаргүй гоё бэри бууһан гэхэ. Эрсэн магнал дэгэлтэй, мүнгэн хажуугай зүүдхэлтэй, халюун гоё малгайтай гэхэ мэтэ заһалтай залуу бэрине бууһаһан ха.

Эжымнай, баарһан даа, олон хээли болоһон, табзургаан баһа, томо болоһон хүүгэй. басагадаа ялдаһан, хогоной һургуули дүүргэһэн, наалишан олон лэ жэл ябаһан даа. Маанадайнгаа хубсаһа хунар, гутал, оймоо оёжо, эдеэгээ бүйлуулжа, үдэр, һүнигүй маанадтаа һанаан сэдьхэлээ табижа ябаһан хүн байха.

Хоёр хүгшэдөө һайн һайханаар ямбалжа мордохуудһан, аоымнай хүндэлжэ, нүхэр хэжэ ябаһан хүн даа. Айхабтар ухаатай. сэсэн, бэрхэ, сагаан сэдьхэлтэй, нүэгтэй, буянтай, һайхан гоё хоолойтой хүн байгаа.

Эжы тухайгаа, нэгэ нимэ юумэ дурдаха, һанаатажэ. Дайнай жэлнүүдтэ минии Агын педучилищида һуража ябахадамни, орооно бусалгаад. дээрэнь хэршэһэн мяха хээд, моро-монсогорхон болгожо үгөөд, намда Ага эльгээдэг байгаа. Һарын хоногой тоогоор тэрэмнай байха: үдэрэй нэгэ монсогор болохо түсэбтэй.

Үшөө Лубсан-Жамса ламбагайдаа тусгаар, ондоо, һайн оумэ суглуулжа эльгээдэг байгаа. Дайнай урда жэлнүүдтэ яһала зоной байдал һайн һэн. Манайхи, жэнээнь, нэйман толгой үмсэдөө үнеэ наадаг, ну бүлэдэг, зөөхэй, тоно, аарса, үрмэ, аирһа, хурһа һайнаар аоадаг байгааоди. Тиимэнээ дайнай жэлнүүд соо малтай, таряа талхатай, зонойл эзргэлэ амидаржа үлгэргэнэмди.

Бухы наһаараа колхозой ажалда ябаһанайнь түлөө эжыдэмнай гүрэн түрэ найнине хүргэжэ, арбан хоёр түхэригэй пенсидэ гаргаа. Эжымнай үшөө энэдэнь баярлажа, гүрэндэ һайнине хүргэжэ, маанаяа ушажа, тэнигэр һуудаг һэн.

1984 оной декабрь һарада 85-дахи жэлдэ мордоо һэн. Абын хүүгэдээ Сэндэма аогай дүү Дулмажаб хоёрнай айл бүлэ болоһонхуудаа, аша, гуша, эзэ хүүгэ бусагадтай, Ага нютагтаа амгалан ажаһуудаг.

Манай дүү хүбүүн Саша 1938 оной февраль һарада һуудэнтодоо суугаа, мэнтай томо, намжайжа һуһан Мантагар хадын бооридо оршодог Хялын хүүтэртэ түрөө. Тиимэнээ хүгшэдөө мэдэхэгүй хүн бэлэн. Аба, эжын хүмүүжүүлгэ доро ябажа, хүн болоһон байха. Бүлэ соогоо багамнай, эжы, абын одхон байһан даа, эрхэ, өөрхэшье хүн боложо ябаа. Гэртэй бүлэгэй хубүүтэй. Московско Госуниверситедэй геологическа факультет һайн дүүргэ. Инженер болоод, өөшэшье хаһин гүрэнүүдтэ худэлөө. Мүнөө худэлмэритэй, абынгаа уг үргэлжэлүүлжэ ябаһаа даа.

Аали, һайхан, тэнюун даруу сэдьхэлтэй буряад арад гээшэ өюун бэлиг, эрдэм ухаанда, худэлмэридэ хүүгэдээ хара багаһаань һургадаг байгаа. Энэ ябадалда арадай аман зохёол, аба, эжын һургаал заабари, ёно заншал тон ехэ үүргэ дүүргэдэг байгаа, мүнөө тунаань угаа ехэ гэжэ сэгнэхэ хэрэгтэй байна.

Хүгшэн, залуу аба, эжыншэрнээ, аха, эгэшэнэрнээ багадаа дуулаһан таабари, оньһон үгэнүүд, үреэлнүүд, нааданууд гэхэ мэтэ хүнэй наһанда мартагдахагүй байна. Зүгөөр, залуу ябахадаа, эдэ зононнгоо хэлэдэгыень хүсэд сэгнэдэггүй, хадуужа, бэшэжэ абадаг. гүймнай ехэл тэмшэлтэй.

Амиды мэндэ ябахадань, аба, эжыгээ хүндэлөө маанадаа хаража, дахуулжа, заажа, һургажа ябахэ шэнгээр һанадаг байнабди. Амиды мэндэ ябахадань, юундэшье энэ, тэрэ юумэ һураагүйбиб, бэшэжэ абахаяа нагаабиб гэжэ һанаха ябадаг болодог байна.

Жэшээ: эжынгээ амиды мэндэ алтан дэлхэйдэ ябахада, Танай эжы, манай нагаса эжымнай хэн гэжэ нэрэтэй. хэнэй хэн байһан гээшэб гэжэ һураха ухаан бодол майнадта байгаагүй. Мүнөө болоходо, хэнйэ һурахабши даа?.. Ехоороод «гэмынь, урдаа, гэмшэлынь хойноо» гэдэг тон зуб. Аба, эжыгээ мүнхэ, маанадтаяа хэдо ябаха шэнгээр зарим зонууд һанадаг байнабди. Тэрэмнай тиимэ бэшэ байгаал.

Д. ДАРИЖАПОВА,
багшын ажалай ветеран, доцент, педагогикын эрдэмэй кандидат.

Улаан-Удэ.

Үндэсэй литературайн ХУХЭ НОХОЙ ХЭЛ (1984—1985 он)

Үбэлэй эхин хүхэгшэн гахай һара

Буряад литэ	25	26	27	28	29	30	1
Европын литэ	28	29	30	1	2	3	4
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	шара морин	шарагшан хонин	сагаан бишэн	сагаагшан тахяа	хара ноохой	харагшан хулгана	хүхэ үхэр
Мэнгэ	7улаан	6сагаан	5 шара	4ногоон	3хүхэ	2 хара	1сагаан
Һуудал	модон	хии	гал	шороо	түмэр	огторгой	үһан

Гарагай 2-то буряад литэр 25 (ноябрин 28).

Шара морин, 7 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Наранда, Һарада; бурханда мүргэхэ, тэнгэриндэ үргэл, үргэхэ, зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, зүблөө хэхэ, харгын хани бэдэрхэ, тайгариг үргэхэ, юумэ худалдажа абаха, хэшэг даллага абаха, эм найруулха, лусуудта мүргэжэ, үргэл үргэхэ, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зуйлнүүдые бариха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр ном соносохо, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, һоеы гэр, шэрдэг бэрихэ, хэрүүл гаргаха, дайсалдаха, мори худалдаха мэтые тэбшэгты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, нюдэнэй хараа мүудаха.

Гараг 1-дэ буряад литэр 26 (ноябрин 29).

Шарагшан хонин, 6 сагаан мэнгын, хиндэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, хэшэг даллага абаха, аршаанаар угааха, нүгэлөө наманшалха, бэри буулгаха, нүүхэ, тантрын тариннуудые уншаха, абаһанаа бусааха; хониной мяха, ноо-но хэрэглэхэ, эмэзбэри табиха, дайсанине ба ада шүдхэр дараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Эм найруулха, замда гараха, бэри хүргэхэ, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, үхэр худалдаха, андалдаа хэхэ, ламын санаар хүртэхэ, шуһа ханаха, тооцэхэ, тангариг абаха, суглаа зарлаха, юумэ бузарлаха, үзэн ядалгые үйлэдэхэ мэтые тэбшээ һаа, дээрэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, удаан жаргал тогтохо.

Гарагай 3-да буряад литэр 27 (ноябрин 30).

Сагаан бишэн, 5 шара мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Алибаа хэрэг шиидхүүлхээ ноёидо хандаха, дасан шэнэлхэ, дасан (дуган), мүргэн шүтээнэй бусад зуйлнүүдые арамнайлха, ном оршуулха, ламын санаар хүртэхэ, ном номлохо, хаһа гаргаха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, буян үйлэдэхэ, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, эмээбэри табиха, эд бараа үйлэдөөрилхэ, гэр бүлэдөө хэшэг даллага абаха, зурхай шудалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Харин тангариг абалсан, нүхэд болохо, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, зүүдхэл зүүхэ, хатар наадаха, һайндэрлэхэ, хубсаһа эсхэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, эблөрхэ, хэлсээ баталха, мал үүсэлхэ, ном оршуулха, эритые хурсадаха, ноохой худалдажа абаха, худалдаа наймаа хэхэ мэтые тэбшэгты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, амгалан байдал оршохо.

Гарагай 4-дэ буряад литэр 27 (ноябрин 30).

Сагаан бишэн, 5 шара мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Алибаа хэрэг шиидхүүлхээ ноёидо хандаха, дасан шэнэлхэ, дасан (дуган), мүргэн шүтээнэй бусад зуйлнүүдые арамнайлха, ном оршуулха, ламын санаар хүртэхэ, ном номлохо, хаһа гаргаха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, буян үйлэдэхэ, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, эмээбэри табиха, эд бараа үйлэдөөрилхэ, гэр бүлэдөө хэшэг даллага абаха, зурхай шудалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр ном соносохо, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, эблөрхэ, хэлсээ баталха, мал үүсэлхэ, ном оршуулха, эритые хурсадаха, ноохой худалдажа абаха, худалдаа наймаа хэхэ мэтые тэбшэгты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, амгалан байдал оршохо.

Гарагай 5-да буряад литэр 28 (декабрин 1).

Сагаагшан тахяа, 4 ногоон мэнгын, шороидо һуудалтай үдэр. Эм найруулха, найман луста мүргэхэ. Үргэл үргэхэ, шуһа ханаха, нүхэ бүглөхэ, модо зоохо, шаяаа тангаригаа болоуулха, эльбэ зайлуулха, худалдаа наймаа хэхэ, үзэг номдо һураха, ном уншаха, замда гараха, эмээбэри табиха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, бэри буулгаха, суглаа зарлаха, хурим түрэ хэхэ, һайндэрлэхэ, буян үйлэдэхэ, мухар тархитанда үгэльгэ үргэхэ, гуйраншадіа юумэ үгэхэ, гэрэй һуури табиха, аршаанаар угааха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, багашуулые гэрһээ гаргажа, ондоо тээшэнь эльгээхэ, эритые хурсадаха мэтые тэбшэжэ үзөөрэйты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл, шуулган гараха.

Гарагай 6-да буряад литэр 29 (декабрин 2).

Хара ноохой, 3 хүхэ мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай дашаниматай (үлзы хутаггай), маша һайн үдэр байна. Илангаяа балин шатааха, эм залаха, лусуудта мүргэхэ, модо отолхо, шахаа тангаригаа арсаха, хубүүндээ даабари үгэхэ, уранда һураха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, гуроо ба бусад ан агнаха, дайсанине номгодхохо, ада шүдхэр дараха, эрдэм номой сахюуса хуруулха, хубарагай нахил хүртэхэ, ламын санаар хүртэхэ, эм найруулха, түрэ хэхэ, хадаг табиха, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ мэтэлэ онсо һайн. Зүгөөр хүнэй үһэ абажа болохогүй, нүнэнэн зайлажа тооноихэ гэдэг.

Гарагай 7-до шэнын 1 (декабрин 3).

Барагдааша һарамнай 30-най үдэргүй байба. Тиигээд үбэлэй дунда улаан хулгана һара гараба гээшэ. Харагшан гахай, 2 хара мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай бальжиниматай (буян хэшэгтэй), тон һайн үдэр байна. Илангаяа наһа утаддалгын, буян үйлэдэгшэн ёно бүтээһэйндэрлөхэ, буян үйлэдэхэ, мухар тархитанда үгэльгэ үргэхэ, гуйраншадіа юумэ үгэхэ, гэрэй һуури табиха, аршаанаар угааха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, багашуулые гэрһээ гаргажа, ондоо тээшэнь эльгээхэ, эритые хурсадаха мэтые тэбшэжэ үзөөрэйты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл, шуулган гараха.

Гарагай 6-да буряад литэр 29 (декабрин 2).

Хара ноохой, 3 хүхэ мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай дашаниматай (үлзы хутаггай), маша һайн үдэр байна. Илангаяа балин шатааха, эм залаха, лусуудта мүргэхэ, модо отолхо, шахаа тангаригаа арсаха, хубүүндээ даабари үгэхэ, уранда һураха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, гуроо ба бусад ан агнаха, дайсанине номгодхохо, ада шүдхэр дараха, эрдэм номой сахюуса хуруулха, хубарагай нахил хүртэхэ, ламын санаар хүртэхэ, эм найруулха, түрэ хэхэ, хадаг табиха, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ мэтэлэ онсо һайн. Зүгөөр хүнэй үһэ абажа болохогүй, нүнэнэн зайлажа тооноихэ гэдэг.

Гарагай 7-до шэнын 1 (декабрин 3).

Барагдааша һарамнай 30-най үдэргүй байба. Тиигээд үбэлэй дунда улаан хулгана һара гараба гээшэ. Харагшан гахай, 2 хара мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай бальжиниматай (буян хэшэгтэй), тон һайн үдэр байна. Илангаяа наһа утаддалгын, буян үйлэдэгшэн ёно бүтээһэйндэрлөхэ, буян үйлэдэхэ, мухар тархитанда үгэльгэ үргэхэ, гуйраншадіа юумэ үгэхэ, гэрэй һуури табиха, аршаанаар угааха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, багашуулые гэрһээ гаргажа, ондоо тээшэнь эльгээхэ, эритые хурсадаха мэтые тэбшэжэ үзөөрэйты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл, шуулган гараха.

Гарагай 8-да буряад литэр 29 (декабрин 4).

Хара ноохой, 3 хүхэ мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай дашаниматай (үлзы хутаггай), маша һайн үдэр байна. Илангаяа балин шатааха, эм залаха, лусуудта мүргэхэ, модо отолхо, шахаа тангаригаа арсаха, хубүүндээ даабари үгэхэ, уранда һураха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, гуроо ба бусад ан агнаха, дайсанине номгодхохо, ада шүдхэр дараха, эрдэм номой сахюуса хуруулха, хубарагай нахил хүртэхэ, ламын санаар хүртэхэ, эм найруулха, түрэ хэхэ, хадаг табиха, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ мэтэлэ онсо һайн. Зүгөөр хүнэй үһэ абажа болохогүй, нүнэнэн зайлажа тооноихэ гэдэг.

Гарагай 1-дэ шэнын 2 (декабрин 4).

Хүхэ хулгана, 1 сагаан мэнгын, үһанда һуудалтай үдэр. Аршаанаар угаахадаа, бурханда мүргэхэдэ, лусуудта үргэл үргэхэдэ, хиндэ ябаа сарахада, абаһанаа бусаахада, түмэрээр уранда зүйл бүтээхэдэ, бараа үйлэдэхэдэ, юумэ худалдахада, ламын санаар хүртэхэдэ, эм найруулхада, түрэ хэхэ, хадаг табиха, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ мэтэлэ онсо һайн. Зүгөөр хүнэй үһэ абажа болохогүй, нүнэнэн зайлажа тооноихэ гэдэг.

Гарагай 2-до шэнын 2 (декабрин 5).

Хүхэ хулгана, 1 сагаан мэнгын, үһанда һуудалтай үдэр. Аршаанаар угаахадаа, бурханда мүргэхэдэ, лусуудта үргэл үргэхэдэ, хиндэ ябаа сарахада, абаһанаа бусаахада, түмэрээр уранда зүйл бүтээхэдэ, бараа үйлэдэхэдэ, юумэ худалдахада, ламын санаар хүртэхэдэ, эм найруулхада, түрэ хэхэ, хадаг табиха, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ мэтэлэ онсо һайн. Зүгөөр хүнэй үһэ абажа болохогүй, нүнэнэн зайлажа тооноихэ гэдэг.

Гарагай 3-дэ шэнын 2 (декабрин 6).

Хара морин, 7 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Наранда, Һарада; бурханда мүргэхэ, тэнгэриндэ үргэл, үргэхэ, зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, зүблөө хэхэ, харгын хани бэдэрхэ, тайгариг үргэхэ, юумэ худалдажа абаха, хэшэг даллага абаха, эм найруулха, лусуудта мүргэжэ, үргэл үргэхэ, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зуйлнүүдые бариха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр ном соносохо, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, нэгэ хубсаһа үмдэхэ, эблөрхэ, хэлсээ баталха, мал үүсэлхэ, ном оршуулха, эритые хурсадаха, ноохой худалдажа абаха, худалдаа наймаа хэхэ мэтые тэбшэгты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, амгалан байдал оршохо.

Гарагай 4-дэ шэнын 2 (декабрин 7).

Шарагшан хонин, 6 сагаан мэнгын, хиндэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, хэшэг даллага абаха, аршаанаар угаахаа, нүгэлөө наманшалха, бэри буулгаха, нүүхэ, тантрын тариннуудые уншаха, абаһанаа бусаахаа; хониной мяха, ноо-но хэрэглэхэ, эмээбэри табиха, дайсанине ба ада шүдхэр дараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Эм найруулха, замда гараха, бэри хүргэхэ, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, үхэр худалдаха, андалдаа хэхэ, ламын санаар хүртэхэ, шуһа ханаха, тооцэхэ, тангариг абаха, суглаа зарлаха, юумэ бузарлаха, үзэн ядалгые үйлэдэхэ мэтые тэбшээ һаа, дээрэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, удаан жаргал тогтохо.

Гарагай 5-дэ шэнын 2 (декабрин 8).

Сагаан бишэн, 5 шара мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Алибаа хэрэг шиидхүүлхээ ноёидо хандаха, дасан шэнэлхэ, дасан (дуган), мүргэн шүтээнэй бусад зуйлнүүдые арамнайлха, ном оршуулха, ламын санаар хүртэхэ, ном номлохо, хаһа гаргаха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, буян үйлэдэхэ, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, эмээбэри табиха, эд бараа үйлэдөөрилхэ, гэр бүлэдөө хэшэг даллага абаха, зурхай шудалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр ном соносохо, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, эблөрхэ, хэлсээ баталха, мал үүсэлхэ, ном оршуулха, эритые хурсадаха, ноохой худалдажа абаха, худалдаа наймаа хэхэ мэтые тэбшэгты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, амгалан байдал оршохо.

Гарагай 6-да шэнын 2 (декабрин 9).

Харагшан гахай, 2 хара мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай бальжиниматай (буян хэшэгтэй), тон һайн үдэр байна. Илангаяа наһа утаддалгын, буян үйлэдэгшэн ёно бүтээһэйндэрлөхэ, буян үйлэдэхэ, мухар тархитанда үгэльгэ үргэхэ, гуйраншадіа юумэ үгэхэ, гэрэй һуури табиха, аршаанаар угааха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, багашуулые гэрһээ гаргажа, ондоо тээшэнь эльгээхэ, эритые хурсадаха мэтые тэбшэжэ үзөөрэйты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл, шуулган гараха.

Гарагай 7-до шэнын 2 (декабрин 10).

Хара ноохой, 3 хүхэ мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Энэ үдэрнай дашаниматай (үлзы хутаггай), маша һайн үдэр байна. Илангаяа балин шатааха, эм залаха, лусуудта мүргэхэ, модо отолхо, шахаа тангаригаа арсаха, хубүүндээ даабари үгэхэ, уранда һураха, бурханда мүргэхэ, этигэхэ, гуроо ба бусад ан агнаха, дайсанине номгодхохо, ада шүдхэр д